

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Ο ΒΡΕΤΑΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ (Ἡ Περίπτωση τῆς MORNING POST, 1821-1827)

Ἡ μελέτη τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καὶ γενικὰ τοῦ ξένου τύπου τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀγῶνα τοῦ 1821 ἔχει συγκριτικὰ λίγο ἀπασχολήσει τὴ νεώτερη ἱστορικὴ ἔρευνα¹. Ἡ σημασία τῆς ἔρευνας αὐτῆς ἂν, δικαιολογημένα ἴσως, κρίνεται μειωμένη σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν πληροφοριῶν γιὰ τὴν Ἑλλάδα ποῦ δημοσιεύτηκαν στὶς ξένες ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς, πιστεύω πὼς εἶναι ἰδιαιτέρα χρήσιμη στὴν κριτικὴ ἀξιολόγηση καὶ τὴ διερεύνηση τῶν τάσεων καὶ τοῦ ρόλου τῆς κοινῆς γνώμης στὶς Εὐρωπαϊκὲς χώρες ἀπέναντι στοῦ Ἑλληνικοῦ πρόβλημα, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ στὴ μελέτη τῆς πολιτικῆς τῶν ἀντίστοιχων κυβερνήσεων - στοῦ μέτρο βέβαια ποῦ οἱ ἐφημερίδες ἐξέφραζαν τὶς ἐπίσημες κυβερνητικὲς ἀπόψεις.

Γιὰ μιὰ σειρά λόγους - χαρακτηριστικὰ ἡ ἀπόσταση² καὶ ἡ κάποια τάση γιὰ ὑπερβολὴ - ἡ ἀξιοπιστία τῶν πληροφοριῶν ποῦ δημοσιεύτηκαν στὶς ξένες ἐφημερίδες ὡς ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ πολέμου, ἐλέγχεται ὡς ἐπισηφιλής. Περισσότερη σημασία θὰ πρέπει νὰ δοθεῖ στὴν καταγραφή καὶ τὴν ἱστορικὴ ἐπεξεργασία τῶν πληροφοριῶν ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὸν χῶρο ὅπου ἐκδίδεται τὸ ἔντυπο, μὲ τυπικὴ περίπτωσι τὸ φαινόμενο τοῦ Φιλελληνισμοῦ σὲ κάθε χώρα. Εἰδικότερα γιὰ τὸν Βρετανικὸ τύπο, ποῦ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ, πολλὰ ἀπὸ τὰ ἄρθρα τῶν συντακτῶν του, ἢ τὰ γράμματα τῶν ἀναγνωστῶν του, διαφωτίζουν, ὡς ἓνα βαθμὸ, καὶ ὀρισμένα ἐπὶ μέρους ἱστορικὰ ζητήματα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ὅπως εἶναι οἱ σχέσεις τῶν προσωρινῶν ἐλληνικῶν κυβερνήσεων μὲ τὴ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ, καὶ ἡ σύναψη τῶν Ἐθνικῶν Διαλείων τοῦ 1824-1825.

1. Γιὰ τὸ γαλλικὸν τύπον βλ. Jean Dimakis, *La guerre de l'Independence Grecque vue par la presse française, periode de 1821-1824* (Paris 1974)· τοῦ ἴδιου *La Presse Française face à la chute de Missolonghi et à la Bataille navale de Navarin* (Paris 1979). Γιὰ τὸ Βρετανικὸν τύπον βλ. Δημήτρης Λουλέ, *Ὁ Βρετανικὸς Τύπος γιὰ τὴ Ναυμαχία τοῦ Ναβαρόνου* «ΜΝΗΜΩΝ» τομ. 7ος, Ἀθήνα (1978) καὶ *Ἡ Ἐνασχολία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης καὶ οἱ ἀντιδράσεις τοῦ Βρετανικοῦ Τύπου*, «ΜΥΡΟΒΙΒΛΙΟΣ» τεύχος 2, Ἀθήνα (1981).

2. Οἱ εἰδήσεις χρειάζονταν συχνὰ περισσότερο ἀπὸ μῆνα γιὰ νὰ φτάσουν στοῦ Λονδίνου ἀπὸ τὸ Ναύπλιο ἢ τὴν Κωνσταντινούπολη, συνήθως μὲσω Λιβόρνου ἢ Μασσαλίας.

Διατηρώντας τις απαραίτητες επιφυλάξεις σχετικά με τον τρόπο κατά τον οποίο ο Τύπος θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως ιστορική πηγή, είναι γεγονός ότι οι εφημερίδες της Βρετανίας, τουλάχιστον για το χρονικό διάστημα που θα μας απασχολήσει, διακρίνονται για τη σχετική ανεξαρτησία τους από την πολιτική εξουσία¹. Η λέξη «σχετική» αναφέρεται βέβαια σε σύγκριση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες². Λογοκρισία προληπτική από την πλευρά της κυβέρνησης δεν προβλεπόταν τότε από το βρετανικό νόμο³. Ύπρχε ωστόσο οικονομική εξάρτηση, γιατί παρά την σχετικά ύψηλή τιμή τους - ή ακόμη ακριβώς για τον λόγο αυτό - καμιά από τις εφημερίδες της εποχής που εξετάζεται δεν κάλυπτε τις δαπάνες έκδοσης, με αναπόφευκτη συνέπεια να βασίζεται περισσότερο ή λιγότερο στη χρηματική ενίσχυση του κράτους, ή των κομμάτων αντίστοιχα, στην περίπτωση που η εφημερίδα υποστήριζε την κυβέρνηση ή την αντιπολίτευση⁴. Για τους λόγους αυτούς ο Βρετανικός τύπος, στο σύνολό του σχεδόν, ήταν υποχρεωμένος να λειτουργεί πρό πάντων ως έκφραστικό όργανο των κομμάτων, και κατ' επέκταση των τάξεων, τα συμφέροντα των οποίων ήταν ταχμένος να προβάλλει, να προπαγανδίζει και να προασπίζει.

Τά παραπάνω δεν μπορούν να αποκλείσουν ότι ένας από τους στόχους της λειτουργίας του Βρετανικού τύπου ήταν και η ενημέρωση των αναγνωστών του για τα καθημερινά γεγονότα. Η όποια επίδρασή του όμως στα οικονομικά άσθενέστερα στρώματα, που έπαιζαν άλλωστε δευτερεύοντα ρόλο στα πολιτικά πράγματα της Βρετανίας, θεωρείται μάλλον ασήμαντη, και εξαιτίας του χαμηλού ποσοστού των εγγραμμάτων στις τάξεις αυτές, αλλά ακόμη και λόγω της ύψηλης για τα μέτρα της εποχής τιμής των εντύπων, όπως προαναφέρθηκε⁵. Η απήχηση του τύπου ως τέταρτης εξουσίας στις οικονομικά εύρωστες

1. Σε καμιά χώρα της Ευρώπης ο τύπος δεν ήταν τόσο διαδεδομένος όσο στη Μεγάλη Βρετανία. Κρίνοντας με τις συνθήκες που τότε επικρατούσαν, οι Βρετανικές εφημερίδες διακρίνονταν για την υπευθυνότητα και τον ύψηλο βαθμό αξιοπιστίας τους. Για τον Βρετανικό Τύπο βλ. γενικά H.R. Foxbourn, *English Newspapers: Chapters in the History of Journalism* (London 1887):

2. Στην Πρωσία οι πρώτες εφημερίδες, που εκδόθηκαν επί Φρειδερίκου του Μεγάλου (1740-1786), είχαν πλήρη κρατικό έλεγχο και άποσκοπούσαν κυρίως στην καταπολέμηση της ξένης προπαγάνδας. Και στη Γαλλία υπήρχε «διακριτικός» έλεγχος από το κράτος ως την πάσση των Βουρβόνων το 1830.

3. Όποιαδήποτε μορφή λογοκρισίας σταμάτησε οριστικά το 1695 με την κατάργηση της Licencing Act, (Fernand Terrou *L' Information* (Paris 1962).

4. Η πρώτη ημερήσια εφημερίδα του Λονδίνου ή Daily Current εκδόθηκε το 1702 και μόλις δέκα χρόνια αργότερα επιβλήθηκε η πρώτη φορολογία μία πένα το κάθε φύλλο. Ο βαρύτερος φόρος χαρτοσήμου (Stamp Duty) εγκαινιάστηκε για τον τύπο το 1753, (Foxbourn *δ. π. σελ. 28*).

5. Στις αρχές της δεκαετίας του 1820 η τιμή των εφημερίδων έφτανε τις επτά πένες, όταν η λίρα είχε είκοσι φορές μεγαλύτερη αξία από τη σημερινή. Το τιράζ τους ποίκιλε από 5.000-10.000 φύλλα ενώ κάθε φύλλο ύπολογιζόταν ότι είχε από 50-80 αναγνώστες

τάξεις τῆς Βρετανικῆς κοινωνίας εἶναι ἐπίσης ἀμφίβολο κατὰ πόσο ὑπῆρξε καθοριστικὴ. Οἱ πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰώνα, καὶ ἰδιαίτερα ἡ δεκαετία τοῦ 1820, μποροῦν νὰ χαρακτηριστοῦν ἀπὸ κάποια ἄνοδο τῆς ἐπιρροῆς του στὴ βρετανικὴ κοινὴ γνώμη, χωρὶς ὅμως νὰ συγκρίνεται μὲ τὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς τοῦ φαινομένου κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 19ου αἰώνα¹. Ἄλλωστε σὲ καμιὰ ἄλλη Εὐρωπαϊκὴ χώρα - κρίνοντας πάντα μὲ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς - ἡ διάδοση τοῦ τύπου ὡς μέσου πληροφόρησης, δὲν ἦταν τόσο ἀναπτυγμένη, καὶ αὐτὸ χάρις στὴν ἀναγνωρισμένη ὑπευθυνότητα τῶν συντακτῶν του καὶ στὴν ἀξιοπιστία τῶν δημοσιευμάτων του - ὅσο ἐπέτρεπαν οἱ περιστάσεις. Σὲ περιορισμένο, λοιπόν, βαθμὸ ὁ Βρετανικὸς τύπος ἦταν σὲ θέση νὰ ἐπηρεάσει τὴν πολιτικὴ τῶν κομμάτων καὶ δὲν σπανίζουσι οἱ περιπτώσεις κριτικῆς πρὸς κόμματα ἢ παρατάξεις ἀπὸ τὶς ἴδιες ἐφημερίδες ποὺ κατὰ κανόνα πρόβαλαν τὴν ἐπίσημη πολιτικὴ τους. Τέλος οἱ κοινωνικὲς, ταξικὲς ἢ πολιτικὲς, ἀποκλίσεις τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ κατὰ περίπτωσιν, ἦταν ἐπόμενο νὰ διαφοροποιοῦν καὶ τὶς ἀπόψεις τῶν Βρετανικῶν ἐφημερίδων, πράγμα ποὺ γίνεται ἐμφανῆ καὶ στὴν περίπτωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ γενικὴ πολιτικὴ χροιά δύο ἢ περισσοτέρων ἐφημερίδων παρέμενε ἡ αὐτῆ².

Ὅπως θὰ ἀναπτυχθεῖ, ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τοῦ Βρετανικοῦ τύπου σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα δὲν λείπει μιὰ συναισθηματικὴ προδιάθεση, ἀπόρροια ἄλλωστε τοῦ ρωμαντισμοῦ τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν τελευταίων ἀναλαμπῶν τοῦ κινήματος τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἰδιαίτερα συγκινοῦσε κάθε ἀναφορὰ στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα, τὸ «Λίκνο τοῦ Πολιτισμοῦ», σὲ σύγκρισιν μάλιστα μὲ τὸ τυραννικὸ καὶ καταπιεστικὸ καθεστῶς τῆς Τουρκοκρατίας, ποὺ ἦταν γνωστὸ, σὲ περιορισμένο βέβαια κύκλῳ, ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις τῶν ξένων περιηγητῶν τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου. Ὁ συναισθηματισμὸς αὐτὸς ὡς ἓνα βαθμὸ ὑπῆρξε γνήσιος, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ θίξει, καὶ εὐλόγα, τὴν εὐαισθησία τῶν ἀναγνωστῶν. Ὡστόσο, σὲ ἐλάχιστες μόνο περιπτώσεις ἡ ἀρθρογραφία τῶν Βρετανικῶν ἐφημερίδων ἀπομακρύνθηκε ἐκούσια ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ πολιτικοῦ ρεαλισμοῦ. Καὶ αὐτὸ ἦταν φυσικὸ, ἀφοῦ οἱ βρετανικὲς ἐφημερίδες ἐκπροσωποῦσαν ὄχι τὸν

(Charles Mitchell *Newspaper Press Directory, Great Britain*, (London 1857) σελ. 12. Ἡ φοίτηση στὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση ἔγινε ὑποχρεωτικὴ μόλις τὸ 1876.

1. Τὸ 1836 ἐπιβλήθηκε νέα φορολογία στὰ ἔντυπα, ποὺ τὰ κατέστησε σχεδὸν ἀπλησίαστα γιὰ τὶς ἐργαζόμενες τάξεις, ἐνῶ στὴν ἐξουσία βρισκόταν τὸ κόμμα τῶν Whigs. Ἐγίναν συζητήσεις στὴ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων γιὰ τὸ θέμα ἀλλὰ ἡ κυβέρνησις ἀντιπρότεινε νὰ μειωθῇ ἡ τιμὴ τοῦ σαπουνοῦ - ποὺ ἐπίσης φορολογοῦνταν - ὡς πιὸ ἀπαραίτητου εἴδους, ἐνῶ τὴν ἐφημερίδα «μποροῦσε κανεὶς νὰ τὴ διαβάσει δωρεάν στὰ καφενεῖα». Τελικὰ μειώθηκε ὁ φόρος κατὰ μιὰ πένα στίς ἐφημερίδες, πράγμα ποὺ δδήγησε στὴν εὐρύτερη διάδοσιν τοῦ τύπου στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 19ου αἰώνα (Robert Mackenzie, *The Nineteenth Century, A History*, (London 1909) σελ. 126.

2. Ὅπως στὴν περίπτωσιν τῆς MORNING POST τοῦ COURRIER καὶ τοῦ JOHN BULL, ποὺ ἀνῆκαν στὸν ἴδιον πολιτικὸν χῶρον.

συναίσθηματισμό τῆς κοινῆς γνώμης - ἢ, ἔστω καὶ ὡς ὑπόθεση, τῶν κυβερνητικῶν κύκλων¹ - ἀλλὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ συμφέροντα τῶν διαφόρων μερίδων τῆς ἀρχουσας τάξης τῆς χώρας. Πολιτικὲς σκοπιμότητες ἦταν τὰ κίνητρα ποὺ ὑποχρέωναν τοὺς ἀρθρογράφους νὰ προσαρμύζουν τὸν τόνο τους, ἄλλοτε ὑπερτονίζοντας καὶ ἄλλοτε ὑποτιμώντας τὸν συναίσθηματικὸ παράγοντα σὲ σύμπνοια πάντα μὲ τὴν ἐκάστοτε πολιτικὴ τῆς Βρετανικῆς κυβέρησης ἢ τὶς πολιτικὲς ἐπιδιώξεις τῆς ἀντιπολίτευσης, ποὺ, τοῦλάχιστον ὡς τὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1820, εἶχαν διαμορφωθεῖ μὲ βάση τὶς ἀρχές τῆς «Ἱερᾶς Συμμαχίας» τοῦ 1815.

«Ἡ μόνη ἀληθινὴ ἱστορία μιᾶς χώρας βρίσκεται στὶς ἐφημερίδες της», ἦταν τὸ ἀπόφθεγμα ἐνός Βρετανοῦ ἱστορικοῦ τοῦ 19ου αἰώνα, τοῦ Λόρδου Macaulay². Ἄποψη ὑπερβολικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀνεδαφικὴ. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ Βρετανικὸς τύπος ἀριθμοῦσε μόλις κάτι παραπάνω ἀπὸ δύο αἰῶνες ζωῆς³. Μιὰ ἀποκλειστικὴ χρῆση τοῦ ὡς ἱστορικῆς πηγῆς θὰ ἔδινε στὸν ἐρευνητὴ μιὰ μονόπλευρὴ καὶ συχνὰ ἀντιφατικὴ εἰκόνα τῆς ἱστορίας τῆς Μεγάλης Βρετανίας, γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέρθηκαν. Ἀντίφαση καὶ ἐπιφύλαξη χαρακτηρίζουν καὶ τὶς σελίδες τῶν Βρετανικῶν ἐφημερίδων ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Μὲ τὶς προϋποθέσεις αὐτές, κάθε ἱστορικὴ ἐρευνα, ποὺ ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὸν Βρετανικὸν τύπο, ἀναγκαστικὰ θὰ στοχεύει ὄχι στὴν ἀναζήτηση πληροφοριῶν, ἀλλὰ στὴ σύλληψη καὶ ἀξιολόγηση τῶν ἀποχρώσεων τῆς ἐπίδρασης ποὺ εἶχε στὴ Μεγάλῃ Βρετανία - (λαό), ἀρχουσα τάξη καὶ κυβέρνησις - ἡ Ἑλληνικὴ ἐξέγερσις τοῦ 1821, ἡ ὁποία συντάραξε καὶ ὡς ἓνα σημεῖο ἀνέτρεψε τὸ πολιτικὸ, στρατιωτικὸ, ἀλλὰ καὶ τὸ οἰκονομικὸ κατεστημένο στὴ νευραλγικὴ περιοχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια θὰ πρέπει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ ἐκρηξὴ τῆς Ἐπανάστασης κατέλαβε ἀπροετοιμάστες τὶς Βρετανικὲς ἐφημερίδες⁴, οἱ ὁποῖες στὴν πλειονότητά τους δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ ἀποδεχτοῦν τὴν πραγματικότητα στὶς σωστὲς τῆς διαστάσεις:

«Ὑπάρχουν ἐλπίδες ὅτι ὁ ἐξέγερσις αὐτὴ θὰ τελειώσει ὅπως καὶ οἱ περισσότερες ἀπὸ αὐτές ποὺ ταλαιπωροῦν τὶς (Ὄθωμανικὲς) ἐπαρχίες. Τὸ παράδειγμα πενήντα χωριῶν ποὺ θὰ ἰσοπεδωθοῦν ἀπὸ τὴ φωτιά καὶ τὴ σφαγὴ, καθὼς καὶ μερικὲς ἑκατοντάδες κεφάλια ἐπαναστατῶν ποὺ θὰ ἐκτεθοῦν στὴν πύλη τοῦ Σεραγιοῦ, εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ τὴ σταματήσῃ...»

1. Ἐνδεικτικὴ ἐνὸναι ἡ ἀπάντησις τοῦ George Canning στὸν Ἑλληνα ὑπουργὸ Π. Ρόδιο, (βλ. Παράρτημα II).

2. Mitchell, ὁ.π. σελ. 3.

3. Οἱ πρώτες ἐφημερίδες στὴν Ἀγγλία ἐμφανίστηκαν περὶ τὸ 1610. Ἡ GAZETTE κυκλοφόρησε τὸ 1665. Ἡ ἀρχικὴ ἐμφάνισις ἐφημερίδων στὴν Εὐρώπη, χρονολογεῖται στὶς ἀρχές τοῦ 16ου αἰώνα, κυρίως στὴν Αὐστρία καὶ τὴν Γερμανικὴ Ὀμοσπονδία.

4. Βλ. Δ. Λουλὲ Ἡ ἐναρξὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης... (passim).

Αὐτὰ πίστευε καὶ ἔγραφε ἡ MORNING POST στὶς 25 Ἀπρίλη 1821. Ἐφημερίδα «ἀκραιφνῶς συντηρητικὴ» στὴν ἰδεολογία της¹ - παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἀκολουθοῦσε τὴν πολιτικὴ γραμμὴ τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τῶν «Φιλελευθέρων» (Whigs) - κυκλοφόρησε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1772. Ταξικὰ ἀνῆκε καὶ ὑποστήριζε τὶς ἀπόψεις τῆς ἀριστοκρατίας τῆς γῆς. Αὐτὸ ἐξηγεῖ ὡς ἓνα βαθμὸ τοὺς ἀφθονοὺς οἰκονομικοὺς της πόρους, οἱ ὁποῖοι, σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν, τῆς παρεῖχαν τὴ δυνατότητα νὰ χρησιμοποιεῖ ἐκτεταμένο δίκτυο ἀνταποκριτῶν (ὄχι πάντα ὀξυδερκῶν, καθὼς ἔδειξε καὶ ἡ προηγούμενη ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη) καὶ ἀκόμη τὰ τελειότερα τεχνικὰ μέσα τῆς ἐποχῆς, ὅπως τὸν ὀπτικὸ τηλέγραφο, γιὰ νὰ ἔχει τὴν ἐγκαιρὴ, πλήρη καὶ κατὰ τὸ δυνατό πιστὴ ἐνημέρωση. Βέβαια στὴν περίπτωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐξέγερσης οἱ πληροφορίες τῆς ἐφημερίδας δὲν εἶναι πάντα ἀκριβεῖς - καὶ αὐτὸ ἰσχύει γιὰ ὅλες τὶς ἐφημερίδες. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ πρῶτες, βίαιαι ἐκτιμήσεις της, οἱ ὁποῖες ὅμως λίγο ἀργότερα, ὄχι μόνον πλησίαζαν ἀλλὰ καὶ ὑπερακόντιζαν θεαματικὰ τὴν πραγματικότητα. Ἐγραφε σὲ κύριον ἄρθρον της στὶς 23 Μαΐου:

«Σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλληνικὴ ἐξέγερση, δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸ, ἐξαιτίας τοῦ ἀμφιταλαντευομένου χαρακτήρα τῶν πρώτων της φάσεων, ὅτι δὲν θὰ πρέπει νὰ περιμένουμε νὰ πετύχει. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ μας οὐδέποτε βασίσαμε τὶς ἀρετὲς της πάνω στὶς ὑπερβολὰς τοῦ τωρινοῦ κακοῦ - καὶ πιθανῶς καλοῦ - ὅπως εἶναι τὰ ἀπατηλὰ ἀποκυήματα τῶν ἐπαναστατῶν, ὄχι σχετικὰ μὲ τὰ ὁποιαδήποτε δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων σὲ κάποια κληρονομικὴ ἐλευθερία - διότι οἱ κυβερνήσεις τους καὶ στὶς πιδὸ λαμπρὰς περιόδους τῆς ἱστορίας τους ἦταν ἐλάχιστα καλύτεροι ὑπερασπιστὲς τῆς εὐημερίας τους ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς κυβερνήτες τῆς Κωνσταντινούπολης - ἀλλὰ πάνω στὸ ὄρατὸ ὅσο καὶ ἀπὸ γεγονὸς τῆς καταπίεσης ποὺ ἔχει ἀσκηθεῖ, πέρα ἀπὸ κάθε προηγούμενο, ἀκόμη καὶ στὶς βάρβαρες περιόδους τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Πρὸς τὸ παρὸν - συνέχιζε ὁ ἀρθρογράφος - δὲν θὰ προχωρήσουμε στὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀπόψεών μας σχετικὰ μὲ τὸ θέμα, ἀλλὰ πάντως δὲν μπορούμε νὰ ἀποφύγουμε τὴ σκέψιν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε εὐχαριστημένοι μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς ἴδρυσης ἐνὸς ἀνεξάρτητου βασιλείου ποὺ θὰ πάρει ἀκριβῶς τὴ θέση τῶν Τούρκων ὡς πιδὸ φυσικὸς καὶ πιδὸ πολιτισμένος φρουρὸς τῶν Δαρδανελλίων καὶ ποὺ θὰ διασώσει ἓνα τμῆμα τοῦ κόσμου, ὄχι ἀπλᾶ καὶ μόνον

1. Mitchell δ.π. σελ. 36. Ἀργότερα ἡ ἐφημερίδα ὑποστήριξε τὴν πολιτικὴ τοῦ Λόρδου Palmerston. Χαρακτηριστικὸ τῆς ἀντιδραστικῆς της ἰδεολογίας εἶναι ἡ ἀντίθεσιν της στὴν ἴδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου διότι κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἴδιας (2.7.1825) θὰ ἀποτελοῦσε «πολιτικὸ φυτώριον τῆς νεολαίας».

ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀπειλὴ ἐνὸς ἀπάνθρωπου κινδύνου, ἀλλὰ θὰ ἐξουδετερώσει καὶ τὰ ἐμπόδια κατὰ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ στὶς μεγάλες περιοχὲς τῆς Ἀσίας....»

Αὐτὰ ἔγραφε ἡ MORNING POST ἐνῶ μόλις ἓνα μῆνα νωρίτερα ὑπεραμνόταν τῆς παρουσίας τῶν Ὀθωμανῶν στὸ Βῆσπορο ὡς ἀπαραίτητης, καὶ δικαιολογημένα, γιὰ τὰ γενικότερα συμφέροντα τῆς Βρετανίας. «Τὸ γεγονός» - τόνιζε - «ἔστι εἶναι χρήσιμο γιὰ τὴν Ἀγγλία ἰδιαίτερα, νὰ κατέχουν οἱ Τοῦρκοι τὴν Κωνσταντινούπολη, ἦταν ἀπὸ παλιὰ ἓνα ἀπόφθεγμα ποῦ δὲν ἐπιδεχόταν ἀντίλογο, ὥστε νὰ ὑποθέτουμε καὶ σήμερα πῶς εἶναι ἀληθινόν¹. Οἱ γραμμὲς αὐτὲς συνοφίζουσαν καὶ τὴ Βρετανικὴ πολιτικὴ κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐπανάστασης. Ἡ ἀδυναμία τοῦ Σουλτάνου νὰ καταπνίξει τὴν Ἐπανάσταση ποῦ κατὰ τὴν ἴδια ἐφημερίδα εἶχε ἐξαπλωθεῖ «σὲ ὀλόκληρο τὸ Ἀρχιπέλαγος, ἀφήνοντας ἐλάχιστα φρούρια στὰ χέρια τῶν Τούρκων² ὑποχρέωσε τὴ Βρετανικὴ κυβέρνησις νὰ προσαρμόσει ἀνάλογα τὴν στάση της. Ἡ ἀνάληψη τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τὸν George Canning, ἀνώτερου ἐπιπέδου πολιτικὸ ἀπὸ τοὺς προκατόχους του, ἔκανε πῶς θεαματικὴ τὴ μετοβολὴ αὐτῆ³. Ἀπὸ τὴν ἀνοιχτὴ δυσφορία ὡς τὴν ἀδιάφορη στάση γιὰ τὴν ἔκβαση τῆς Ἐπανάστασης, ἡ Βρετανία θὰ ἀποβλέπει ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς στὸν προσεταιρισμὸ της. Παράλληλη γραμμὴ θὰ ἀκολουθήσει καὶ ὁ Βρετανικὸς Τύπος.

Ἡ ἐπιλογὴ τῆς MORNING POST δὲν εἶναι τυχαία. Ἔγινε γιὰτὶ ἀποτελεῖ τυπικὸ παράδειγμα ἐφημερίδας ποῦ χωρὶς ἐνδοιασμοὺς μεταβάλλει τὶς ἀπόψεις της, ἐπιχειρώντας σὲ κάθε περίπτωσι νὰ προσαρμόσει τὶς ἐπιδιώξεις τῶν κύκλων ποῦ ἐκπροσωπεῖ ἄλλοτε μὲ τὴν ὠμὴ πραγματικότητά καὶ ἄλλοτε ἀκολουθώντας, ὅποτε κρίνει σκόπιμο, τὰ ρεύματα τῆς κοινῆς γνώμης. Ἡ τακτικὴ αὐτῆ - καὶ αὐτὸ δὲν ἀφορᾷ μόνο τὴ MORNING POST - εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴ δημοσίευσιν ἀντιφατικῶν καὶ συχνὰ ἀλληλοσυγκρουόμενων ἄρθρων, μὲ συνέπεια νὰ δημιουργεῖται σύγχυσις στὸν ἀναγνώστη. Δὲν θὰ πρέπει, παράλληλα, νὰ παραβλέψει κανεὶς καὶ ἓνα πνεῦμα πολιτικοῦ ρεαλισμοῦ, ἄσχετο μὲ τὶς ἀναπόφευκτες μεταβολὰς τῆς κοινῆς γνώμης, στὸ ὁποῖο κυριαρχεῖ ὁ ἔντονος ἀντιρωσικὸς τόνος - ἓνα ἀπὸ τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς ἀρθρογραφίας της⁴. Ὁ τόνος αὐτὸς δὲν ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο στὴ δημοσίευσιν δυσμενῶν καὶ συχνὰ καυστικῶν σχολίων καὶ γιὰ ἄλλες χῶρες, ὅπως θὰ δοῦμε, ἐφόσον οἱ συντάκτες τῆς ἐφημερίδας ἔκριναν ὅτι κινδύνευαν τὰ τὰ Βρετανικὰ συμφέροντα. Τῆ σύγχυσις τοῦ ἀναγνώστη ἐπαυξάνουσαν καὶ οἱ ἀλληλοδιαψευδόμενες ὅσο καὶ ἀπίστε-

1. Βλ. Παράρτημα Ι.

2. MORNING POST (M. P.) 21.12.1821.

3. Γιὰ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Canning βλ. H. Temperley, *The Foreign Policy of Canning*, (London 1925).

4. Βλ. χαρακτηριστικὰ M. P. 1822 καὶ 21. 12. 1821. Στις 10.1. 1822 ἔγραφε: «Ἡ ἀρκούδα παραμένει ἀρκούδα καὶ κάθε μέρα γίνεται φοβερώτερη».

τες εἰδήσεις πού ἔφταναν στὰ γραφεῖα τῆς ἔφημερίδας ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ πολέμου, ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ἀπόστασης πού δυσχαίρεινε τὸν ἀκριβῆ ἔλεγχο τῶν πληροφοριῶν· τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἶναι ἐντονώτερο κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ἀγῶνα¹. Ὡστόσο ἡ ἀναπόφευκτη αὐτὴ ροπὴ πρὸς τὴν ὑπερβολή, ὑπῆρξε ταυτόχρονα καὶ τὸ κίνητρο γιὰ νὰ ἀρχίσει ἀπὸ τὶς στῆλες τῆς MORNING POST ἡ δημοσίευση ἐνὸς σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἐπιστολῶν καὶ ἄρθρων, στὰ ὁποῖα περιέχονται σωστὲς καὶ σὲ γενικὲς γραμμὲς τεκμηριωμένες πληροφορίες γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴν Τουρκία καὶ γενικότερα γιὰ τὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο. Ἀνάμεσα στὶς ἐπιστολὲς αὐτὲς εἶναι καὶ ἐκείνη πού ἔστειλε ἕνας ὑπάλληλος τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Antoine de Juchereau De Saint Denys, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος διπλωματικὸς ἐκπρόσωπος τῆς χώρας του στὴν Ἑλλάδα τοῦ Καποδίστρια (1828-1829)². Ἡ ἐπιστολὴ του, πού περιεῖχε ἱστορικὰ ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὰ στοιχεῖα, δημοσιεύτηκε στὶς 4.9.1821, σχεδὸν ταυτόχρονα μὲ ἕνα σχόλιο, ἀπὸ τὰ πιὸ ἀντικειμενικὰ τῆς ἔφημερίδας, στὸ ὁποῖο μὲ ἀξιοσημείωτη ἀμεροληψία καταφέρεται κατὰ τοῦ γνωστοῦ προξένου τῆς Μεγάλης Βρετανίας στὴν Πάτρα Philip Green ὅσο καὶ κατὰ τοῦ Ἀρμοστῆ τῶν Ἴονίων Νήσων Thomas Maitland γιὰ μεροληπτικὴ συμπεριφορὰ ὑπὲρ τῶν Ὀθωμανῶν³.

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ δὲν θὰ γίνεи διεξοδικὴ ἀναφορὰ στὴν ἀφθονὴ πληροφόρηση πού βρίσκεται στὶς στῆλες τῆς ἔφημερίδας γιὰ τὰ πολεμικὰ γεγονότα, ἐκτὸς ἀπὸ ὀρισμένες φάσεις καὶ θέματα καθοριστικὰ γιὰ τὴν πορεία καὶ τὴν ἔκβαση τοῦ Ἀγῶνα. Ἀπαραίτητο θὰ εἶναι νὰ ἀναφερθεῖ μιὰ τάση διόγκωσης τῶν ἀκροτήτων πού βαρύνουν τὴν ἑλληνικὴ πλευρὰ - ὅπως π.χ. κατὰ τὴν ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς⁴ - καὶ αὐτὸ ἀπὸ προφανῆ σκοπιμότητα ἀποπροσανατολισμοῦ τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ ζητήματος πού, πέρα ἀπὸ τὶς ἀναπόφευκτες ἀκρότητες ἐνὸς πολέμου ἐξόντωσης, ἦταν τὸ γεγονὸς τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων. Σποραδικὰ, ἀνάμεσα στὶς πολεμικὲς ἀνταποκρίσεις ἡ ἔφημερίδα δίνει καὶ ὀρισμένα ἀμφίβολης πιστότητας στατιστικὰ στοιχεῖα

1. «Τὸ ἕνα ἄρθρο» - ἔγραφε ἡ Μ. Ρ. στὶς 30.3.1822 - «ἔρχεται σὲ ἀντίφαση μὲ τὸ ἄλλο. Τὶ περισσότερο γελοῖο... Οἱ ἀντιφάσεις πού συνοδεύονται ἀπὸ ἀπίθανες καὶ προβληματικὲς τερατολογίες μᾶς κουράζουν». Ἐνδεικτικὰ, στὴν Εὐρώπη εἶχε ἐπίμονα κυκλοφορήσει ἡ φήμη ὅτι ὁ Ἀλῆ πασὰς βαφτίστηκε χριστιανὸς καὶ μὲ τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος ἢ Κωνσταντῖνος πῆρε μέρος στὴν Ἐπανάσταση, (Μ.Ρ. 19.4.1821).

2. Ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρουσα ἦταν ἐκτεταμένη ἐπιστολὴ τοῦ Φιλέλληνα Leicester Stanhope στὸν Bowring μὲ τίτλο «State of Greece», ἡ ὁποία δημοσιεύτηκε στὴν MORNING POST στὶς 27.7.1824.

3. Γιὰ τὴ στάση τοῦ Maitland βλ. Δ. Κοκκίνου, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, τόμ. Ι (passim) Ἀθήνα (1956). Φίλοι τοῦ Green προσπάθησαν νὰ τὸν δικαιολογήσουν (Μ. Ρ. 16.9.1821).

4. Δημοσιεύονται καθημερινὰ λεπτομέρειες ἀπὸ 22-29 Νοεμβρίου 1821.

για τον πληθυσμό και τις πολεμικές δυνάμεις των έμπολέμων¹, ενώ σε ιδιαίτερη άνταπόκριση από την Κωνσταντινούπολη τον Ιανουάριο 1822 ο άρθρογράφος δίνει μιὰ παραστατική εικόνα τῆς κατάστασης τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἡ ἀξία τοῦ ὁποῖου ἦταν, κατὰ τὴν ἀποψη τῆς ἐφημερίδας, κατώτερη ἀπὸ ὅ,τι ἀπαιτοῦσαν οἱ περιστάσεις².

Πρὸς τὸ τέλος Μαΐου 1822 στὶς στῆλες τῆς MORNING POST³ δεσπόζει γιὰ λίγες βδομάδες τὸ θέμα τῶν σφαγῶν τῆς Χίου, πού ὅπως εἶναι γνωστὸ εἶχαν συγκλονίσει τὴν Εὐρώπη. Ἴσως ἡ μεγάλη δημοσιότητα πού δόθηκε στὸ γεγονός αὐτό, δεῖγμα τῆς Τουρκικῆς βαρβαρότητας, ἀπὸ τὶς σελίδες ὄλων τῶν ἐφημερίδων τῆς Βρετανίας, νὰ συνέβαλε στὴ σχετικὴ συζήτηση πού ἔγινε στὴ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, κατὰ τὴν ὁποία ὁ τότε πρωθυπουργὸς Λόρδος Liverpool προσπάθησε νὰ δικαιολογήσει τὴ σιγὴ τῆς Βρετανικῆς κυβέρνησης μὲ τὸν ἰσχυρισμό, ὅτι ἀντίθετη στάση θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἐπέμβαση στὶς ἐσωτερικὲς υποθέσεις τῆς Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ στάση τοῦ Βρετανοῦ πρωθυπουργοῦ προκάλεσε τὴν ἄμεση ἀντίδραση πολλῶν μελῶν τοῦ κοινοβουλίου, ὅπως τοῦ Λόρδου Holland καὶ τοῦ Κόμη τοῦ Grosvenor, χωρὶς βέβαια ἡ συζήτηση νὰ καταλήξει σὲ συγκεκριμένο ἀποτέλεσμα⁴. Δημοσιεύτηκαν ὅμως μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ τόσο στὴ MORNING POST ὅσο καὶ σὲ ἄλλες ἐφημερίδες τῆς Βρετανίας πολλὰ ἄρθρα μὲ φιλελληνικὸ περιεχόμενο ὅπως τοῦ αἰδεσιμώτατου Robert Chatfield, ὁ ὁποῖος καλοῦσε τὴ Χριστιανικὴ κοινότητα νὰ προσφέρει ἠθικὴ καὶ ὕλικὴ συμπαράσταση στὰ θύματα τῶν σφαγῶν ἀπὸ τὸν ἄμαχο πληθυσμὸ πού, κατὰ τὴν ἐφημερίδα, ἀπὸ 120.000 εἶχε παραμείνει στὸ νησί τὸ ἕνα ἕκτο του, ἐνῶ περὶ τὶς 45.000 παιδιὰ καὶ γυναῖκες εἶχαν κατακλύσει τὰ σλαβοπάζαρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς⁵. Ἀναμφισβήτητα οἱ

1. Μ. Ρ. 23.6.1821 καὶ 28.7.1821, ὅπου δημοσιεύονται καὶ τὰ παρακάτω στατιστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν πληθυσμὸ ὁρισμένων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδας:

	Ἑλληνες	Ὀθωμανοὶ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	724.000	244.000
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	579.000	89.000
ΑΛΒΑΝΙΑ	691.000	863.000
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	300.000	35.000

Γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς Θεσσαλονίκης δίνεται ὁ γενικὸς ἀριθμὸς 90.000.

2. Μ. Ρ. 22.10.1821 καὶ 5.8.1821. Στὶς 8.11.1821 εἰδικὸ δημοσίευμα μὲ τίτλο War in Greece, ἀναφέρεται στὴν ἀποδιοργάνωση καὶ τὴν ἀπειθαρχία τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐνῶ σὲ σχόλια στὶς 3.1.1822 χαρακτηρίζεται ὡς «masquerade». Ἐξαιτίας τῆς ποικιλίας τοῦ ὄπλισμοῦ καὶ τῶν στολῶν του.

3. Ἐκτεταμένες ἀνταποκρίσεις ἀπὸ αὐτόπτες μάρτυρες δημοσίευσε ἡ Μ. Ρ. στὶς 20 καὶ 27 Μαΐου 1822.

4. Μ. Ρ. 29.6.1822, 6.7.1822, 16 καὶ 17.7.1822.

5. Μ. Ρ. 6.8.1822. Στὶς 19.10.1821 ἡ ἐφημερίδα γράφει ὅτι ἡ τιμὴ τῶν δούλων εἶχε ζεπέσει στὰ δώδεκα σελίνια, ἐνῶ σὲ γράμμα τοῦ J. G. Eynard, πού δημοσιεύτηκε στὶς 14.

ἄγριες σφαγὲς τῶν ἀμάχων στὴ Χίο, συντάραξαν τὰ λιμνάζοντα νερὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀπάθειας, φυσικῆς ἢ ὑποβολιμαίας, καὶ ἀποτελέσαν τὴν ἀπαρχὴ τοῦ ὀργανωμένου Φιλελληνισμοῦ.

Πρὶν ὅμως οἱ στῆλες τῆς MORNING POST ἀσχοληθοῦν μὲ τὸν Φιλελληνισμό τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ἐνδιαφέρθηκαν γιὰ τὸ ἀντίστοιχο κίνημα στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες. Μεγάλῃ δημοσιότητα δόθηκε στὸ διάγγελμα τοῦ Προέδρου James Monroe στὶς 3 Δεκεμβρίου 1822, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ ἐπίσημου ἀπολογισμοῦ τοῦ ἔτους. Ἡ περικοπὴ τοῦ Προεδρικοῦ διαγγέλματος πού ἀφοροῦσε τὴν κατάστασιν στὴν Ἑλλάδα εἶχε ὡς ἐξῆς:

«Τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδας γαμιζεῖ τὴ σκέψιν μας μὲ τὰ πιὸ ὑψηλὰ αἰσθήματα καὶ ζυπνάει στὴν καρδίαν μας τίς πιὸ εὐαίσθητες χορδές. Ἡ ἐπιτηδειότητι καὶ ἡ λεπτότητα τῆς τέχνης, ἡ ἔμφυτη γενναιότητι στὴ δρᾶσιν, ὁ ἄδολος πατριωτισμὸς, ὁ ἐνθουσιώδης ζῆλος καὶ ἡ ἀφωσίωσις ὑπὲρ τῆς δημόσιας καὶ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, ὅλα αὐτὰ εἶναι στενὰ συνδεδεμένα μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας. Τὸ γεγονός ὅτι μιὰ τέτοια χώρα ἔπρεπε νὰ καταπιεστεῖ καὶ νὰ ἀποκρυφτεῖ ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον κόσμον, κάτω ἀπὸ στυγνὴ τυραννίαν ἀποτελέσει αἰτία ἀσίγαστης καὶ βαθειᾶς θλίψεως γιὰ τὰ ἐλεύθερα πνεύματα στὶς γενιές πού πέρασαν. Ἦταν φυσικὸ λοιπὸν ἡ ἐπανεμφάνισιν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ στὸν ἀρχαϊκὸν του χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος ἀγωνίζεται γιὰ τίς ἐλευθερίας του, νὰ προκαλέσει τὴν ἔξαρσιν τῆς συμπάθειας γιὰ τὴν ὑπόθεσίν του, ἡ ὁποία ἔχει ἤδη διατρανωθεῖ στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες. Διατηροῦμε ἔντονον τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς θὰ ἐπανακτήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ θὰ ξανακερδίσει τὴ χαμένη του θέσιν ἀνάμεσα στὰ ἔθνη τῆς γῆς»¹

Ἀποσπάσματα λόγων τοῦ Monroe σχετικὰ μὲ τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα εἶδαν καὶ σὲ ἐπόμενα φύλλα τὸ φῶς ἀπὸ τίς στῆλες τῆς MORNING POST. Ἡ ἐφημερίδα αὐτή, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο βρετανικὸ ἔντυπο, καταχωροῦσε στὶς σελίδες τῆς ἀδιάρκιστῃ κάθε πληροφορία - συχνὰ μὲ σχόλια - σχετικὴ μὲ τὴ δρᾶσιν τῶν φιλελληνικῶν κύκλων στὶς Η.Π.Α., ἰδιαίτερα ὅταν συνυπῆρχε καὶ ἡ ὑποστήριξις ἀπὸ πολιτειακοὺς παράγοντες τῆς χώρας αὐτῆς². Τὸν Ὀκτώβριον

6. 1826, ἀναφέρεται ὅτι λόγω τῆς δυσανάλογης ἀφθονίας δούλων ἡ τιμὴ τους ἦταν κατώτερη ἀπὸ τὴν τιμὴ τῶν προβάτων! Στις 4.12.1821 ἡ Μ. Ρ. ἔγραφε ὅτι ἀπὸ 1.000 αἰχμαλώτους πού ὀδηγοῦνταν στὸ σκλαβοπάζαρον τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ 400 αὐτοκτόνησαν στὸ δρόμον.

1. Μ. Ρ. 4.1.1823. Ἐνδεκα μῆνες ἀργότερα ὁ Ἀμερικανὸς πρόεδρος διατύπωνε τὸ περίφημον δόγμα του (2.12.1823).

2. Μ. Ρ. 16.9.1822 καὶ 8.1.1823.

και τον Νοέμβριο 1823 έγινε γνωστή η Ίδρυση μιᾶς ἐπιτροπῆς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων στὴ Νέα Ὑόρκη, πού ἀμέσως ἔκανε ἐκκλήση γιὰ ἔρανο μὲ σκοπὸ τὴν ἀγορὰ ἐφοδίων γιὰ τοὺς ἐπαναστάτες. Μιὰ ἄλλη πληροφορία, ἀβάσιμη ὅμως, ὅτι τὸν Αὐγούστο 1825 ἀπέπλευσε ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Βαλτιμόρης πλοῖο μὲ Ἄμερικανούς ἐθελοντὲς γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀποκάλυψε τὶς ἀνησυχίες τῆς MORNING POST γιὰ «διείσδυση» τῶν Ἄμερικανῶν σὲ γεωγραφικὴ περιοχὴ κατ' ἐξοχὴν «ζωτικὴ» γιὰ τὰ βρετανικὰ συμφέροντα, καὶ στὶς στῆλες τῆς ἐφημερίδας ἐμφανίστηκαν πικρὸχόλα σχόλια γιὰ τὸ ἀμερικανικὸ «foothold in the Mediterranean»¹. Βρισκόμαστε ἀκόμη μακριὰ ἀπὸ τὴ βρετανικὴ παντοδυναμία στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ 19ου αἰώνα, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἐμφανιζόταν μειωμένη ἢ ἀντίδραση πρὸς ὅ,τιδήποτε θὰ ἀμφισβητοῦσε τὴν κυριότητα ἐπὶ τῶν κεκτημένων.... Γιὰ κάποιον διάστημα μάλιστα οἱ φόβοι τῆς συντηρητικῆς ἐφημερίδας φάνηκαν νὰ ἐπαληθεύονται, ὅταν τὸν Ὀκτώβριο 1825 ἐγινε γνωστὸ ὅτι Ἄμερικανικὴ ναυτικὴ μοίρα ἀπὸ τέσσερα πλοῖα εἶχε καταπλεύσει τὸν προηγούμενον μῆνα στὸ Ναύπλιο. Κατὰ τὶς πληροφορίες τῆς MORNING POST, πού ὅμως δὲν ἔχουν διασταυρωθεῖ ἀπὸ ἄλλες πηγές, ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς μοίρας πλοίαρχος Rogers ἦταν ἐξουσιοδοτημένος ἀπὸ τὴν κυβέρνησή του νὰ διαπραγματευτεῖ μὲ τὴν προσωρινὴ πολιτικὴ ἡγεσία τῶν ἐπαναστατῶν τὴν σύναψη ἐμπορικῆς συνθήκης μὲ τὴν παράλληλη παραχώρηση ἀπὸ τὶς Η.Π.Α. ἕξι φρεγατῶν γιὰ τὸ ναυτικὸ τῆς Ἐπανάστασης, ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ πλευρὰ θὰ παραχωροῦσε στὸν Ἄμερικανικὸ στολισκομὴ ναυτικὴ βάση, εἴτε στὴ Μῆλο εἴτε στὸ λιμάνι Νάουσα τῆς Πάρου². Ἡ προσπάθεια αὐτὴ τῶν Ἄμερικανῶν, ἂν οἱ πληροφορίες τῆς MORNING POST εἶναι ἀκριβεῖς, δὲν κατέληξαν, ὅπως εἶναι γνωστὸ, σὲ θετικὸ ἀποτέλεσμα, ἐπειδὴ τὰ βρετανικὰ συμφέροντα εἶχαν ἤδη ἀποκτήσει ἰσχυρὰ ἐρείσματα στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη ἐπειδὴ οἱ Ἄμερικανοί, ρεαλιστὲς τῆς στιγμῆς, ἀποφάσισαν νὰ διατηρήσουν ὁμαλὲς τὶς πολιτικὲς καὶ ἐμπορικὲς σχέσεις, πού πρόσφατα εἶχαν συναφθεῖ μὲ τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία.

Σχετικὰ μὲ τὸ κίνημα τοῦ Φιλελληνισμοῦ στὴ Μεγάλῃ Βρετανία θὰ ἀποτελοῦσε παραχάραξη τῆς πραγματικότητος κάθε προσπάθεια γιὰ ὑποβάθμιση τῆς ἀληθινῆς του φύσης πού ἂν καὶ δὲν ἦταν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ περιπτώσεις ὑστεροβουλίας μὲ πολιτικὰ ἢ οικονομικὰ κίνητρα, ἔχει σὲ ἀντιστάθμισμα νὰ παρουσιάσει εἰκόνες πού διακρίνονται γιὰ τὸ καθαρὸ ἰδεολογικὸ τους χρῶμα. Παράδειγμα - ἄγνωστο μέχρι σήμερα - μιὰ ἐκδήλωση τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τοῦ Λονδίνου, τὸ ὁποῖο τὸν Ἰούνιο 1823 ὕστερα ἀπὸ μακρὰ συζήτηση ἀποφάσισε νὰ συνεισφέρει τὸ σημαντικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ποσὸ τῶν £ 1.000 στὴν

1. M. P. 26.8.1823 καὶ 18.10.1825.

2. M. P. 23.10.1825.

«‘Ελληνική ‘Επιτροπή Λονδίνου»¹. ‘Η έπιτροπή αυτή πού έπρόκειτο νά παίξει σημαντικό, θετικά και άρνητικά, ρόλο για τά έλληνικά πράγματα στη Μεγάλη Βρετανία, είχε συσταθεί τόν Μάρτιο τού ίδιου χρόνου μέ γραμματέα τόν John Bowring και 51 μέλη, ανάμεσα στα όποια ο ιστορικός τής ‘Επανάστασης Thomas Gordon ο λόρδος Russel και οι μεγαλοτραπεζίτες Ricardo και Ralli. Παρόμοιες έπιτροπές είχαν συσταθεί και σέ άλλες πόλεις τής Βρετανίας όπως στό ‘Εδιμβούργο, τó Μάντσεστερ, τó Μπράιτον, τó ‘Αμπερντύν καθώς και στό Καϊμπριτζ, στό Πανεπιστήμιο τού όποιου οι καθηγητές έκαναν έκκληση στό κοινό για χρηματική είσφορά ύπέρ τών θυμάτων τού πολέμου, ένώ οι ίδιοι κατέβαλαν 100 γκινέες². ‘Ιδιαίτερα συγκινητική όμως ήταν ή περίπτωση ομάδας μαθητών γυμνασίου τού Λονδίνου, πού μέ δική τους πρωτοβουλία μάζεψαν τó ποσό τών έξι λιρών, μικρή είσφορά για τούς άπόγονους τής Κλασικής ‘Ελλάδας ‘Ακόμη και ή πάντα φειδωλή σέ έγκώμια MORNING POST τούς έπαίνεσε και εξέφρασε, για μοναδική φορά, τήν έλπίδα ότι τó παράδειγμα τούς θά εύρισκε μιμητές³.

Τό παραπάνω περιστατικό συνέπεσε μέ τόν συναισθηματικό κραδασμό τού Βρετανικού λαού πού προκλήθηκε από τήν άγγελία τού θανάτου τού Λόρδου Byron, ή σορός τού όποιου έφτασε στην ‘Αγγλία έπειτα από λίγες μέρες. ‘Η MORNING POST είχε παρακολουθήσει διακριτικά τή δράση τού κορυφαίου Βρετανού ποιητή στό ‘Ελληνικό έδαφος, μέ τόν όποιο, όπως έγραφε, τήν χώριζαν ούσιώδεις διαφορές πάνω σέ «πολιτικές άρχές, άνήθικα γραπτά και άθεϊστικά δόγματα», προσθέτοντας ότι είχε έκφράσει τήν έπιθυμία νά ζήσει μόνιμα στην ‘Ελλάδα⁴. Μόλις ένα χρόνο νωρίτερα ή ίδια έφημερίδα είχε δημοσιεύσει έκτεταμένο γράμμα τού μεγάλου Φιλέλληνα πρós τήν «‘Ελληνική ‘Επιτροπή Λονδίνου» σχετικό μέ τήν ‘Ελλάδα, τó όποιο άφου ζητούσε από τήν ‘Επιτροπή νά στείλει εφόδια και έθελοντές άξιωματικούς κατέληγε:

«Δέν χρειάζεται νά αναφέρω στην ‘Επιτροπή τó
πολύ μεγάλο πλεονέκτημα πού θά προσδώσει στη Μεγάλη Βρετανία

1. M. P. 2.6.1823. “Όπως έγραψε ή έφημερίδα ή μόνη αντίθετη φωνή στην άπόφαση τού Δημοτικού Συμβουλίου ήταν από τόν συντηρητικό Λόρδο Δήμαρχο.

2. M. P. 14.11.1823. Κατά τήν έφημερίδα ή πρώτη Φιλελληνική έπιτροπή στη Μεγάλη Βρετανία συγκροτήθηκε στό ‘Εδιμβούργο, έπηρεασμένη από τις σφαγές τής Χίου, στις 7.8.1822 μέ πρόεδρο τόν αιδεσιμώτατο Δρ. Mc Crie. ‘Η ‘Ελληνική ‘Επιτροπή Λονδίνου πραγματοποιήσε τήν πρώτη της συγκέντρωση στις 16.5.1823, μέ έκκληση στόν Χριστιανικό κόσμο για βοήθεια πρós τήν ‘Ελλάδα.

3. M. P. 7.7.1824.

4. M. P. 15.5.1824. Στις 17.5.1824 δημοσιεύτηκε γράμμα τού Μαυροκορδάτου στόν Bowring μέ λεπτομέρειες για τόν θάνατο τού Byron, μαζί μέ βιογραφικό σημείωμα τού ποιητή. ‘Η σορός του έφτασε στό Λονδίνο στις 5.7.1824 και μετά δέκα μέρες ένταφιάστηκε στο Nottingham (M.P. 16.7.1824). ‘Αργότερα μεταφέρθηκε στό ‘Αββαείο τού Westminster.

ή επιτυχία τῶν Ἑλλήνων, πού θά τήν ἀκολουθήσει ἡ σύναψη ἐμπορικῶν σχέσεων μέ τή χώρα μας, διότι ἔχω πειστεῖ ὅτι ὁ πρωταρχικός στόχος τῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι ἡ χειραφέτηση τῶν Ἑλλήνων χωρὶς ἰδιοτελεῖς σκοπούς. Ἀλλά ἡ ἀποψη αὐτῆ μπορεῖ νά βραδύνει γιά τὸν Ἀγγλικὸ λαὸ γενικότερα, στὸ τωρινό του πάθος γιά κάθε μορφῆς κερδοσκοπία· δὲν θά χρειαστεῖ νά διασχίζουν τίς Ἀμερικανικὲς θάλασσες, ἐφόσον μποροῦν νά βροῦν τὸ καλύτερο σὲ κοντινότερη ἀπόσταση. Οἱ πόροι τοῦ τόπου, ἀκόμη καὶ γιά τοὺς μετανάστες στὰ Ἑλληνικὰ νησιά δὲν ἐπιδέχονται σύγκριση καὶ ἡ φθίνεια σὲ κάθε εἶδος προϊόντων (ἀπαραίτητων καὶ μὴ, ὅπως φρούτα, κρασί, λάδι) σὲ καιρὸ εἰρήνης, εἶναι πολὺ πιὸ μεγάλη ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη περιοχή - ὅπως τὸ Καίηπ Γάουν - πού θά πρέπει οἱ Ἀγγλοὶ νά διασχίσουν τίς θάλασσες γιά νά φτάσουν»¹

Εἶναι φανερό ὅτι ὁ λόρδος Βυγιον γινώριζε καλά τοὺς συμπατριῶτες του! Σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν «Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ Λονδίνου» ἡ τύχη τὸν μεταχειρίστηκε μᾶλλον εὐγενικὰ στέλνοντάς τον στὸν τάφο πολὺ πρὶν ξεσπάσει τὸ σκάνδαλο μέ τὰ «Δάνεια τῆς Ἀνεξαρτησίας»...

Ἀναμφίβολα στὰ πλαίσια τοῦ Βρετανικοῦ Φιλελληνισμοῦ δὲν εἶναι δυνατὸ νά ἐνταχθεῖ καὶ ἡ σύνταξη τοῦ γνωστοῦ «Ψηφίσματος τῆς Ἰποτέλειας», ὅπως ἐπικράτησε νά ὀνομάζεται τὸ ἑλληνικὸ αἴτημα γιά τὴν «ἀποκλειστικὴ προστασία» τῆς Μεγάλης Βρετανίας, πού ὑπογράφηκε ἀπὸ ἀρκετοὺς παράγοντες τῆς Ἐπανάστασης τὸν Ἰούλιο 1825, ἐνῶ μαινόταν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ. Ἡ προϊστορία τοῦ Ψηφίσματος ἀνάγεται ἴσως πρὶν ἀπὸ τὸ 1821. Οἱ ρίζες της θά πρέπει νά ἀναζητηθοῦν στὴ νομοτελειακὰ αἰτιολογημένη ἐπιδίωξη τῶν Βρετανῶν νά ἐπεκτείνουν καὶ στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα τὸ καθεστῶς «προστασίας» τῶν Ἰονίων Νήσων, πού τοὺς εἶχε παραχωρηθεῖ ἀπὸ τὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης τὸ 1815. Δὲν στάθηκε δύσκολο νά βροῦν οἱ Βρετανοὶ πρόθυμους συμπαραστάτες τῆς πολιτικῆς τους ἀνάμεσα στὴν πολιτικὴ ἡγεσία τῆς Ἐπανάστασης, ἰδιαιτέρα κατὰ τὴν ἐποχὴ πού ἡ διαμάχη τους μέ τοὺς στρατιωτικοὺς εἶχε καὶ πάλι ἐμφανιστεῖ στὸ προσκήνιο μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς, γεγονός πού ἰσχυροποίησε τὴ θέση τῶν τελευταίων. Οἱ σχετικὲς διαπραγματεύσεις ἔγιναν στὴν Πελοπόννησο καὶ τὸ Μεσολόγγι. Σχετικὸ σχόλιο δημοσιεύτηκε καὶ στὴ MORNING POST τῆς 1.11.1822: «Ἔχουν ἤδη ἀρχίσει συζητήσεις ἀνάμεσα σὲ Βρετανοὺς ἐκπροσώπους καὶ στίς Ἑλληνικὲς ἀρχὲς σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς χώρας, μέ σκοπὸ νά μποῦν οἱ τελευταῖοι κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς Ἀγγλίας ἢ ὅποια θά ἐφαρμόσει σ' αὐτοὺς τὴν ἴδια μορφή καθεστώτος μέ τὰ Ἴονια Νησιά. Ἴσως νά εἶναι τὸ γεγονός αὐτὸ» - συνέχιζε ὁ

1. Μ. Ρ. 2.6.1823.

ἀρθρογράφος - «ποῦ εὐχόμεσθε νὰ εἶναι ἀληθινό, τὸ ὁποῖο νὰ κέντρισε τὴ φιλοδοξία τῆς Ρωσίας, πείθοντάς την νὰ ἐκδηλωθεῖ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ φίλη καὶ προστάτιδα τῆς Ἑλλάδας, ἀπὸ φόβο μήπως ἡ Ἑλλάδα ἀποκτήσει μὲ τὴ βοήθειά μας τὴν ἐθνικὴ τῆς ὑπόσταση καὶ ἔτσι νὰ χαθεῖ γιὰ πάντα γιὰ τὴ Ρωσίαν¹.

Ὡστόσο ἡ ἐφημερίδα θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἔστω καὶ ἀμυδρὴ ἀντίληψη τῆς πραγματικότητας σχετικὰ μὲ τὰ «φιλοβρετανικὰ» αἰσθήματα τῶν ἐπαναστατῶν, γιὰτὶ ἓνα χρόνο ἀργότερα ἀναδημοσίευσε, χωρὶς σχόλια, ἀπὸ Αὐστριακὴ ἐφημερίδα, τὴν ἀμφίβολης πιστότητας εἴδηση ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, λίγο ἔλειψε νὰ «λυτσαρισεῖ ὅπρὸ τὸ λαὸ τῆς Ὑδρας» ὅταν πρότεινε νὰ ἀποκτήσει ἡ Ἑλλάδα παρόμοιο μὲ τὰ Ἑπτάνησα πολιτειακὸ καθεστῶς². Ὁ Μαυροκορδάτος, κατὰ τὴν ὁμολογία τῆς ἴδιας ἐφημερίδας, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποριχθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, διότι ἦταν ὁ κύριος ἐκφραστὴς τῆς πολιτικῆς τῆς στῆν Ἑλλάδα³.

Ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τῆς MORNINC POST δὲν προκύπτει ὅτι στὴ σύνταξη τῆς ἐφημερίδας ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γνωστὲς οἱ διαδικασίες πού κατέληξαν στὴν ὑπογραφή τοῦ «Ψήφισματος τῆς Ὑποτέλειας». Ἀντίθετα τὴ σχετικὴ πληροφορία καλύπτει κάποια ἐπιφυλακτικὴ καὶ σκεπτικισμὸς ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐφημερίδας. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀνταποκρίσεις τῆς ἀπὸ τὰ Ἑπτάνησα, τὸ Ψήφισμα ἦταν καρπὸς διαπραγματεύσεων, κύρια ἀνάμεσα στὸν Μαυροκορδάτο καὶ τὸν Ἀγγλο πλοίαρχο Hamilton, τοῦ ὁποῖου ἡ εὐμενὴς οὐδετερότητα σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, τοῦ εἶχε προσδώσει τὴν ιδιότητα τοῦ φίλου τῆς Ἑλλάδας. Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς MORNINC POST γιὰ τὸ Ψήφισμα εἶναι ἀρκετὰ παραστατικὸς καὶ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ: «Πρόκειται» - ἔγραφε στίς 13.9.1825 - «γιὰ μιὰ πράξη ἀπελπισίας, πράξη ἀνθρώπων πού πνίγονται καὶ προσπαθοῦν νὰ σωθοῦν πιάνοντας καυτὸ σίδερο»⁴. Ἡ ἀποψη τῆς ἐφημερίδας εἶναι ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν θὰ ἀποδεχθεῖ τὸ ἐλληνικὸ αἴτημα. Παράλληλα ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Γαλλικῶν ἐφημερίδων - κυρίως τῆς Quotidienne - οἱ ὁποῖες κατηγοροῦσαν τὴν Ἀγγλία ὅτι ἡ ἴδια προκάλεσε τὴν ὑπογραφή τοῦ Ψήφισματος, ἐνῶ ἀναδημοσίευσε τὴ διαμαρτυρία πού εἶχαν στείλει στὴν ἐφημερίδα τῆς Ὑδρας Ὁ ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ὁ Γάλλος στρατηγὸς Roche καὶ ὁ Ἀμερικαν-

1. M. P. I. II. 1822. Οἱ διαπραγματεύσεις ἔγιναν μὲ μέλη τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας πού φοβοῦνταν τὴν ἐπικράτηση τῶν στρατιωτικῶν. Γιὰ τὶς σχετικὲς συνεννοήσεις πρὸ τοῦ 1821 βλ. D. Dakin, *The Unification of Greece* (London 1972) σελ. 28, 36.

2. M. P. 14.11.1823.

3. Ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος εἶχε ὑποστηρικτὲς στοὺς Βρετανικοὺς πολιτικοὺς κύκλους (M. P. 19.11.1923). Σὲ ἄλλο σχόλιο τῆς ἡ ἐφημερίδα τὸν χαρακτηρίζει «ἄδολο πατριώτη» (5.8.1823).

4. Γιὰ τὴ διαδικασία σύνταξης τοῦ Ψήφισματος βλ. Δ. Κοκκίνου ὁ. π. τόμ. 9 σελ. 79-98.

νός άξιωματικός του πυροβολικού William T. Washington, άτυποι εκπρόσωποι των Φιλελληνικών κύκλων των χωρών τους¹.

Η Βρετανική κυβέρνηση, όπως σωστά πρόβλεψε ή MORNING POST, δέν μπορούσε παρά νά άποποιηθεΐ την Έλληνική «προσφορά» και ό Βρετανός Υπουργός των Έξωτερικών George Canning άρνήθηκε άκόμη και νά δεχτεΐ τον εκπρόσωπο τής Έλληνικής κυβέρνησης Δημήτριο Α. Μιαούλη, που μαζί με τον Σπετσιώτη πλοίαρχο Δ. Μπόταση είχε φτάσει στο Πόρτσμουθ στις 3.10. 1825 συνοδεύοντας τó κείμενο του Ψηφίσματος². Χαρακτηριστικό των άπόψεων τής εφημερίδας για τó ζήτημα αυτό είναι και τó παρακάτω σχόλιο της, τó όποιο αναφέρεται και στην τότε Ρωσική πολιτική, όπως τούλάχιστον την αντιλαμβάνονταν οι συντηρητικοί κύκλοι που εκπροσωπούσε:

«Μπορεί νά συμπεράνει κανείς ότι κάποια άλλαγή έχει γίνει τελευταΐα στην πολιτική του Τσάρου στην Ελλάδα. Ίσως νά μετανοεί τώρα γιατί έχοντας επί τόσο διάστημα έγκαταλείπει έναν εύγενή λαό (sic) στο σπαθί των Μουσουλμάνων και στην προδοτική στάση των Χριστιανών, έχει χάσει την έμπιστοσύνη του και την προσφορά προστασίας πρós αυτόν. Μπορεί τώρα έστω και την 11η ώρα νά έπιθυμεί νά κάνει κάτι για την Ελλάδα με σκοπό νά ξανακερδίσει την εύνοιά τους και νά άποκαταστήσει την έπιρροή του στην ψυχή τους και στα πεπρωμένα τους. Άλλά αυτό δέν έξαρτάται πιά από τον Τσάρο. Έξαρτάται από την άπόφαση που θά πάρει ή Άγγλία. Άν εκείνη δεχτεΐ την προστασία που τής ζητούν με ένα τρόπο τόσο τιμητικό για τον χαρακτήρα και την ισχύ της, τότε ή Ρωσική έπιρροή θά έξαφανιστεΐ όριστικά από την αναγεννώμενη Ελλάδα. Έάν αντίθετα ή προσφορά ενός εύγνωμονούντος και θαυμαστού λαού δέν γίνει άποδεκτή, θά γίνει άποδεκτή από κάποιο άλλο κράτος, και ή Ρωσία, από τις τωρινές της ενέργειες, θά την έξασφαλίσει για δικό της όφελος». Και ή εφημερίδα κατέληγε:

1. M. P. 20. 10.1825. Κατά τις έκτιμήσεις τής εφημερίδας οι Άμερικανοί έπιθυμούσαν για την Ελλάδα τó δημοκρατικό πολίτευμα (βλ. και Courier 2.2.1824), οι Βρετανοί την έπιβολή ως ήγεμόνα του Δούκα του Cambridge, ενώ ό στρατηγός Roche ύποστήριζε την ύποψηφίότητα του Δούκα του Orleans. Ο Roche ήταν αντιπρόσωπος τής γαλλικής Φιλανθρωπικής Έπιτροπής ύπερ των Έλλήνων, που προεδρεύονταν από τον Chataubriand και τον Δούκα Fitz James.

2. Τó κείμενο που έφτασε στο Λονδίνο δέν είχε ύπογραφές. Τó έλληνικό πλοίο καταστράφηκε στο Πόρτσμουθ από πυρκαγιά, (M.P. 11.11.1825). Ο Μιαούλης έφυγε από τó Λονδίνο στις 1.1.1826, φέροντας στην Ελλάδα την άρνητική άπάντηση τής Βρετανικής κυβέρνησης.

«Τὸ ζήτημα γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ Ὑπουργοὶ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος πρόκειται νὰ ἀποφασίσουν δὲν εἶναι μόνον ἀνθρωπιστικῆς φύσης ἀλλὰ ἀπόλυτα ἐθνικῆς σημασίας καὶ Εὐρωπαϊκοῦ συμφέροντος γενικότερα»¹.

Ἡ MORNING POST δὲν φαίνεται νὰ ἔχει πλήρη ἀντίληψη τῆς πραγματικότητας. Δὲν ἦταν μόνον τὸ ψήφισμα τοῦ Ἰουλίου 1825 ποὺ προκάλεσε τὴν ἀναζωπύρωση τοῦ Ρωσικοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνοδος στὸ θρόνο τοῦ Νικολάου Α', μετὰ τὸν ξαφνικὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου Α' στὸ Ταγκανρόγκ στίς 19 Νοεμβρίου 1825. Ὡστόσο τὸ Ρωσικὸ ἐνδιαφέρον εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἀπὸ πολὺ νωρίτερα. Τὸ 1822 στὸ Συνέδριο τῆς Βερόνα, ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε προτείνει στὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς «Ἱερᾶς Συμμαχίας» στρατιωτικὴ ἐπέμβαση στὸν ἐλληνοτουρκικὸ πόλεμο, χωρὶς ὅμως νὰ ὑπάρξει συνέχεια². Ἀκόμη τὸ καλοκαίρι 1824 καὶ τὴν ἀνοιξὴ 1825 εἶχαν γίνεи στὴν Πετροῦπολη διαπραγματεύσεις μὲ θέμα τὴν εἰρηνοποίηση τῆς Ἑλλάδας μὲ συμμετοχὴ τῆς Γαλλίας τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἐνῶ ἡ θεαματικὴ ἀπουσία τῆς Μεγάλης Βρετανίας συνέβαλε στὴν ἀναγραφή ἐλάχιστων πληροφοριῶν γιὰ τίς συζητήσεις αὐτὲς στὸν Βρετανικὸ Τύπο. Οἱ διαπραγματεύσεις αὐτὲς δὲν καρποφόρησαν καί, λίγο πρὶν τὸν θάνατό του, ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε προειδοποιήσει τὴ Βρετανικὴ κυβέρνηση γιὰ τὴν ἀπόφασή του νὰ ἐπέμβει στὸν πόλεμο ἔστω καὶ μονομερῶς³. Τέλος ἡ ἐφημερίδα δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὸ παραπάνω ἄρθρο τῆς στὸ γνωστὸ Ρωσικὸ σχέδιο τοῦ Ἰανουαρίου 1824, περὶ χωρισμοῦ τῆς Ἑλλάδας σὲ τρεῖς αὐτόνομες ἡγεμονίες, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅταν εἶχε γίνεи γνωστὸ δεκαοκτῶ μῆνες νωρίτερα, εἶχε σπεύσει νὰ συμπαραταχτεῖ μὲ τοὺς ἐπικριτὲς του μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ἡ διαίρεση τῆς χώρας σὲ ἡγεμονίες - ποὺ, ἄς σημειωθεῖ, θὰ περιλάμβαναν τότε τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Κρήτη - θὰ ἦταν σὲ βάρος τῆς Ἑλληνικῆς ὑπόθεσης. "Ἐγραφε ἐπίσης στίς 3.6.1824:

«Μὲ ἓνα παρόμοιο σχέδιο ἡ συνένωση τῆς ἀπελευθερωμένης Ἑλλάδας σὲ ἰσχυρὸ κράτος, ἱκανὸ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο νὰ διατηρεῖ τὴν ἀνεξαρτησία του ἀπέναντι καὶ στὴ Ρωσία ὅπως καὶ στὴν Τουρκία, ἀσφαλῶς ἐμποδίζεται. Καὶ ποῖος θὰ κερδίσει ἀπὸ τὸν διακανονισμὸ αὐτό; Βραχυπρόθεσμα ἢ Τουρκία καὶ μακροπρόθεσμα ἢ Ρωσία».

Ὡστόσο καὶ ἡ Τουρκία - μαζὶ μὲ τὴν Ἀγγλόφιλη μερίδα ποὺ κυβερνοῦσε τότε τὴν Ἑλλάδα - ἀρνήθηκε νὰ δεχτεῖ τὸ Ρωσικὸ σχέδιο. Καὶ μερικὰ χρόνια ἀργότερα, τὸ 1828, οἱ συντηρητικοὶ τῆς Βρετανίας ἔκαναν ὅ,τι μποροῦσαν, χω-

1. M. P. 1.10.1825.

2. Βλ. Δημήτρη Λουλέ, *Ὁ Ρόλος τῆς Ρωσίας στὴ Διαμόρφωση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους*, Ἀθήνα 1981 σελ. 19.

3. Ὁ. π. σελ. 20. Βλ. καὶ M. P. 2.2.1826.

ρίς εύτυχως να τὸ πετύχουν, γιὰ νὰ περιορίσουν τὸ ἔδαφος τῆς ἀνεξάρτητης πιά 'Ελλάδας στὴν Πελοπόννησο καὶ τὶς Κυκλάδες...¹

Ἡ ἀποφασιστικὴ στάση τοῦ Νικολάου Α', ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε τὴ διστακτικὴ κὴτητα τοῦ προκατόχου του, δὲν διέφυγε ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τῆς MORNING POST, πού στις 29.12.1825 παραδεχόταν ὅτι ἡ ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ Νικολάου, ἀποτελεῖ τὸ προοίμιο τῆς σωτηρίας τῆς 'Ελλάδας². Τὸ ἴδιο ἄμεσα ἀντέδρασε καὶ ἡ Βρετανικὴ κυβέρνησις: Τὶς πολυμερεῖς διαπραγματεύσεις στὴν Πετροῦπολη, ἀντικατέστησαν διμερεῖς ἀνάμεσα στὴ Ρωσικὴ κυβέρνησις καὶ Βρετανικὴ ἀντιπροσωπεῖα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Δούκα Wellington. Φαινομενικὰ ἡ ἀντιπροσωπεῖα εἶχε σταλεῖ γιὰ νὰ συγχαρεῖ τὸν νέο Τσάρο, στὴν πραγματικὴ κὴτητα ὅμως κύριο θέμα συζήτησης ὑπῆρξε τὸ ἑλληνικὸ πρόβλημα. Ἡ MORNING POST τὸ γνῶριζε καὶ συνιστοῦσε (νὰ γίνεῖ μὲν ἡ 'Ελλάδα ἀνεξάρτητη, ἀλλὰ μὲ τέτοιο τρόπο πού νὰ μὴν προκαλέσει ὀξεῖς ἀνταγωνισμοὺς μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, γιὰτὶ θὰ μπορούσαν νὰ καταλήξουν καὶ σὲ πόλεμο)³.

Καρπὸς τῶν διμερῶν διαπραγματεύσεων ἀποτέλεσε, ὅπως εἶναι γνωστὸ τὸ «Πρωτόκολλο τῆς Πετροῦπολης» (4.4.1826), μὲ τὸ ὁποῖο ἀναγνωρίζεται περιορισμένη αὐτονομία σὲ μὴ καθοριζόμενες περιοχὲς τῆς 'Ελλάδας, πού εἶχαν πάρει τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ Ὁθωμανοῦ δυνάστη. Ἦταν, ὅπως εὔστοχα παρατήρησε ἀργότερα ὁ Καποδίστριας, «προῖον τῆς ἀμοιβαίας καχυποψίας καὶ ἀντιζηλίας ἀνάμεσα στὴ Ρωσία καὶ τὴν Ἀγγλία· ἡ φιλαυτία τῆς Γαλλίας τὸ μετέτρεψε σὲ τριμερῆ συνθήκη»⁴.

Ἡ «τριμερὴς Συνθήκη» ἦταν ἡ γνωστὴ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου πού ὑπογράφηκε στὴ Downing Street ἀπὸ τὶς τρεῖς Μεγάλες - «προστάτιδες» στὸ ἐξῆς - Δυνάμεις στις 6 Ἰουλίου 1827. Οἱ ὄροι τῆς ἐλάχιστα διέφεραν ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Πετροῦπολης. Γιὰ πρώτη φορὰ ὅμως τὰ συμβαλλόμενα μέρη ἀναλάμβαναν, ἔστω καὶ ἀόριστα, νὰ πάρουν συγκεκριμένα μέτρα γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς, σύμφωνα μὲ συμπληρωτικὸ ὅσο καὶ μυστικὸ ἄρθρο - πού ὅμως καὶ αὐτὸ εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, μαζὶ μὲ τὸ κυρίως κείμενο τῆς Συνθήκης, ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου⁵.

Ὅπως εἶναι φυσικὸ, ἡ στάση τῶν Βρετανικῶν ἐφημερίδων ἀπέναντι στὴ Συνθήκη παρουσίασε τὶς ἀναπόφευκτες διακυμάνσεις. Ἡ MORNING POST

1. Ὁ ρόλος τῆς Ρωσίας... σελ. 28-41.

2. Σχόλια γιὰ τὸ ἴδιο θέμα δημοσίευσε ἡ ἐφημερίδα καὶ στις 30 καὶ 31 Δεκεμβρίου 1825.

3. Μ. Ρ. 27.1.1826 καὶ 17.2.1826.

4. S. Fleming, *John Capodistrias and the Conference of London*, (Θεσσαλονίκη 1970) σελ. 175.

5. Οἱ σχετικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ Συνθήκη δημοσιεύτηκαν στὴ MORNING POST στις 12.6.1827. Τὴν ἐπόμενη μέρα ἡ ἐφημερίδα ἐγκωμιάζε τὴν οὐδετερότητα τῆς Αὐστρίας, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς Συνθήκης θὰ χρειαστῆ νὰ δαπανηθοῦν σημαντικὰ ποσὰ ἀπὸ τὰ συμβαλλόμενα μέρη.

ἦταν ἀπὸ τὶς λίγες περιπτώσεις ποὺ μὲ εὐθύτητα τοποθετήθηκε ἀρνητικά, χωρὶς ἐπιφύλαξη, μὲ τὸ παρακάτω ἄρθρο:

«Ἡ Ἀγγλία μπορεῖ νὰ κάνει τὰ πάντα ὁποιαδήποτε στιγμή τῆς τὸ ἐπιβάλλουν ἡ τιμὴ καὶ τὸ συμφέρον τῆς. Τὸ μόνον ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει εἶναι νὰ ἀδικεῖ. Τὸ ἀληθινὸ καὶ μόνιμον συμφέρον τῆς εἶναι ἀδιαχώριστα συνδεδεμένο μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς δικαιοσύνης, τὸ ὁποῖο εἶχε ὡς τώρα μὲ ὑπερφάνεια διατηρήσει στὶς σχέσεις τῆς μὲ τὰ ξένα Ἔθνη.

Ἡ Συνθήκη μὲ τὴν ὁποία ἡ Ἀγγλία θὰ πάρει μέρος στὸν ἀναπόφευκτο διαμελισμὸ τῶν Ὀθωμανικῶν κτήσεων ἀποτελεῖ μιὰ κηλίδα στὰ χρονικὰ τῶν Ἑθνῶν ποὺ δὲν θὰ ἐξαφανιστεῖ εὐκόλα. Τὰ ἐπιχειρήματα μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιχειρεῖται ἡ δικαίωση τῆς εἶναι τὰ πιὸ ἀπατηλὰ καὶ λιγώτερο ἱκανοποιητικὰ ποὺ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ὑποθέσει. Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ὑπήκοοι τῆς Τουρκίας, ἀκριβῶς ὅπως οἱ Πολωνοὶ εἶναι ὑπήκοοι τοῦ Ἀυτοκράτορα τῆς Ρωσίας - καὶ πιὸ ἀληθινοὶ μάλιστα διότι εἶναι ἀπὸ πιὸ παλιὰ - ὅπως οἱ Μιλανέζοι εἶναι ὑπήκοοι τῆς Αὐστρίας καὶ ὅπως, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, οἱ Οὐαλλοί, οἱ Ἴρλανδοὶ καὶ οἱ Σκωτσέζοι εἶναι ὑπήκοοι τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἐχοντας οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου ἐπαναστατήσῃ - ρωτᾶμε - δὲν εἶχε αὐτὸς τὸ ἴδιον δικαίωμα, ποὺ θὰ εἶχε ὁποιαδήποτε ἀπὸ τὶς δυνάμεις ποὺ προαναφέραμε, κάτω ἀπὸ παρόμοιες συνθήκες, νὰ προσπαθῆσῃ νὰ τοὺς ἐπαναφέρει στὴν ὑποταγή; Δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι ὁ μόνος ποὺ θὰ ἔκρινε πόσο θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιμείνει στὶς προσπάθειές του; Εἶχε ὁποιαδήποτε ἄλλη δύναμη, ἢ συνασπισμὸς δυνάμεων, ὁποιοδήποτε δικαίωμα νὰ παρέμβῃ ἀναγκαστικὰ γιὰ νὰ τερματίσῃ τὴν προσπάθεια αὐτὴ καὶ νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν Σουλτάνο, ὅποια στιγμή ἤθελε ἐκεῖνη, νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὶς ἀπαιτήσεις του καὶ ἰδιαίτερα τὴ στιγμή ποὺ οἱ προσπάθειές του εἶχαν τὴν καλύτερη πιθανότητα ἐπιτυχίας;

«Ὅποια καὶ νὰ εἶναι τὰ προσωπικά μας αἰσθήματα» - κατέληγε ἡ ἐφημερίδα - «σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα αὐτό, καὶ εἶναι σὲ ὄλους γνωστὰ, ἀπὸ καθαρὰ Ἐθνικὸ πρῖσμα, τὸ αἰσθημα τοῦ δικαίου ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς νὰ δεχτοῦμε μὲ πλήρη σαφήνεια ὅτι μιὰ εἶναι ἡ σωστὴ ἀπάντησις στὰ ἐρωτήματα αὐτά. Ἡ Συνθήκη στὴν πραγματικὴτητα δίνει βραβεῖο σὲ κάθε ἐξέγερσις, διαταράσσει τοὺς νόμους τῶν Ἑθνῶν καὶ ἀποδυναμώνει τοὺς δεσμοὺς ποὺ πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀνάμεσα σὲ κάθε κυρίαρχο

κράτος και στις έπαρχίες που του 'άνήκουν»¹.

'Η άποψη της MORNING POST για τό τί είναι «έθνικό» και τί είναι «δίκαιο», όσο και άν ξενίζει, είναι ώστόσο άπόλυτα έναρμονισμένη και με τίς γενικότερες αντίληψεις των αντιδραστικών κύκλων που εκπροσωπούσε, αλλά βρίσκεται και σέ εύλογη συνάφεια με την τρέχουσα πολιτική της Βρετανίας, ή όποία σαφώς είχε χάσει την πρωτοβουλία στο έλληνικό ζήτημα, όπως σύ-ντομα έπρόκειτο νά άποδείξει ή Ναυμαχία του Ναυαρίνου και προπάντων ό Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1828-29) που έπακολούθησε. Βέβαια ή άναμενόμενη Βρετανική αντίδραση θά εκδηλωθεϊ στα άμέσως έπόμενα χρόνια και θά άποτυ-παθεϊ σέ ύγκο έγγράφων που αντιπροσωπεύουν όξείς άγώνες, στο διπλωματι-κό πεδίο, ανάμεσα στις «Προστάτιδες Δυνάμεις». Στους άγώνες αυτούς από την 'Ελληνική πλευρά θά κυριαρχήσει ή μορφή του 'Ιωάννη Καποδίστρια.

Δύσκολα θά περίμενε κανείς μιá διαφοροποίηση της γνώμης της συντηρη-τικής έφημερίδας για τόν πρώτο Κυβερνήτη της 'Ελλάδας. 'Από την έποχή του Συνεδρίου της Βιέννης ό Καποδίστριας δέν είχε διατάσει νά σταθεϊ αντιμετώ-πος με τή Βρετανικές επιδιώξεις στον Ευρωπαϊκό χώρο, κάτι που οι ιθύνοντες του Foreign Office δέν θά τό ξεχνούσαν παρά μετά τίς 27 Σεπτεμβρίου 1831. Κατά τά πρώτα χρόνια του 'Αγώνα, και ένω ό Καποδίστριας έξακολουθούσε νά ύπηρετεϊ στο Ρωσικό 'Υπουργείο των 'Εξωτερικών, τό ένομά του σπάνια άναφέρεται στις στήλες της MORNING POST, ή όποία στις 23.11.1822 τόν άποκαλεϊ «διακεκριμένο και πατριώτη πολιτικό». 'Η άπομάκρυνσή του από τή Ρωσική ύπηρεσία, δημοσιεύτηκε χωρίς σχόλια, ένω με άφορμή την ύπογρα-φή του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης εκφράζεται ό φόβος μήπως ό Καπο-δίστριας άναγορευτεϊ σέ βασιλιά της 'Ελλάδας (!)³

Τό ένδιαφέρον της έφημερίδας για τόν Καποδίστρια θά ένταθεϊ άμέσως σχεδόν μόλις γίνει γνωστή στη Μεγάλη Βρετανία ή έκλογή του ως Κυβερνήτη από τή Γ' 'Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας στις 1.4.1827. «'Η έκλογή αυτή» - σχολίαζε κάπως άμήχανα ή MORNING POST - «άποτελεϊ πράξη ύψηλης πολιτικής καθώς έξασφαλίζει τίς ύπηρεσίες ένός πολιτικοϋ, ή έπιρροή του ό-ποίου θά πείσει επιτέλους τή Ρωσία νά χρησιμοποιήσει τά στρατεύματά της (sic) παράλληλα με τά διπλωματικά μέσα, για νά βοηθήσει την 'Ελληνική 'Α-νεξαρτησία»³.

Κείμενο άπίστευτο! Και όμως ό Ρωσοτουρκικός πόλεμος που «εύχόταν», θά πραγματοποιηθεϊ μόλις μετά ένα χρόνο, άν και ή συμβολή του Καποδίστρια στη διεξαγωγή του ήταν από τά πράγματα περιορισμένη. Τό άνερχόμενο όμως κύμα της Ρωσοφοβίας που κατά τό τέλος της δεκαετίας του 1820 άποκορυφώ-

1. Μ. Ρ. 16.6.1827.

2. Μ. Ρ. 24.7.1826.

3. Μ. Ρ. 12.5.1827. Κατά την έφημερίδα μέχρι την άφιξη του Καποδίστρια στην 'Ελ-λάδα άντικαταστάτης του είχε όριστεϊ ό άδελφός του Βιάρος, πληροφορία λανθασμένη.

θηκε καὶ κατέκλυσε τοὺς συντηρητικοὺς κύκλους, πού τότε κυβερνοῦσαν στὴ Βρετανία, ἦταν ἐπομένο νὰ παρασύρει καὶ τὸν Καποδίστρια. Οἱ προθέσεις τῆς Βρετανικῆς κυβέρνησης ἀπέναντι στὸν Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας ἐκφράστηκαν μὲ παραστατικὸ τρόπο σὲ ἐκτεταμένο ἄρθρο τῆς MORNING POST πού δημοσιεύτηκε στὶς 22 Αὐγούστου 1827 καὶ ἐνῶ ὁ Καποδίστριας βρισκόταν στὸ Λονδίνο καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν Ἑλλάδα¹. «Ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνηση» - τόνιζε τὸ συντηρητικὸ ἔντυπο - «ποτέ δὲν θὰ ἐπιτρέψει σὲ ἓνα Ρῶσο σὲ αἰσθήματα καὶ συνήθειες νὰ διευθύνει κατὰ τὴν κρίση του τις τύχες τῆς Ἑλλάδας». Παρακάτω προεξοφλοῦσε τὴν ἀρνητικὴ ἀπάντηση τῆς Βρετανίας σὲ κάθε αἴτημα τοῦ Καποδίστρια γιὰ διπλωματικὴ ὑποστήριξη ἢ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι κάθε εὐνοϊκὴ χειρονομία πρὸς αὐτὸν θὰ ἦταν καὶ ἓνα βῆμα γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς Ρωσικῆς θέσης στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο. Καὶ ἀφοῦ ὑποστήριζε τὴν ἀναγκαιότητα ὑπαρξῆς μιᾶς ἰσχυρῆς Τουρκίας γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ἰσορροπίας δυνάμεων στὴν Εὐρώπη, κατέληγε: («Ὁ Καποδίστριας) πιθανὸν νὰ εἶναι φιλελεύθερος, δίκαιος καὶ ὑψηλόφρων· μπορεῖ ἀκόμη νὰ προσφέρει ἐγγυήσεις ὅτι δὲν θὰ καταχραστεῖ τὴν ἐξουσία πού πρόκειται νὰ περιβληθεῖ, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε μὲ τὴ σειρά μας νὰ ἀποφύγουμε τὴ σκέψη, ὅτι ἀκόμη θὰ πρέπει νὰ φοβόμαστε τὴν ὑπαρξῆ ἐνὸς φιδιοῦ κρυμένου κάπου μέσα στὸ γρασιδί. Σὲ ὅλες τις περιπτώσεις ἡ κοινὴ σύνεση καὶ ἡ κοινὴ λογικὴ μᾶς διδάσκουν τὴ χρησιμότητα τῆς προφύλαξης».

Ἄγνωστες μας εἶναι οἱ σκέψεις πού ἔκανε ὁ Καποδίστριας, ὅταν διάβασε τὸ ἄρθρο αὐτὸ τῆς MORNING POST. Γνωρίζοντας ὅμως ἀπὸ χρόνον ἀνύποπτο τὴν τραχύτητα τῆς Βρετανικῆς διπλωματίας, θὰ τὸ θεώρησε χωρὶς ἀμβιβολία ὡς μιὰ ἀκόμη ἐνδειξὴ - προειδοποίησις - τῆς ὠμῆς πραγματικότητας, στὴ μάχη πού ἔμελλε νὰ δώσει γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Οἱ προσπάθειες τοῦ Καποδίστρια νὰ ἐξαλείψει τὴ βρετανικὴ καχυποψία δὲν εἶχαν ἀποτέλεσμα. Καὶ ἡ κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ τοῦ 1830 ἐλάχιστα μετέβαλε τὴ μόνιμα ἀρνητικὴ στάση τῆς Μεγάλης Βρετανίας πρὸς τὸν Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας. Γιὰ τὴν ὥρα ἡ MORNING POST, ὑπερθεματίζοντας σὲ ἀντικαποδιστριακὸ μένος τοὺς κύκλους πού ἐκφράζει, ἐπανέρχεται στὸ ἴδιο θέμα καὶ - κατὰ παράβασιν τῆς ἀκραιφονοῦς μοναρχικῆς τῆς ἰδεολογίας - εἶναι ἔτοιμη νὰ δεχθεῖ ἀκόμη καὶ «ἐκλεγμένο ἡγεμόνα», ἂν αὐτὸ θὰ ἔκλεινε τὸ δρόμον τοῦ Καποδίστρια γιὰ τὴ μονιμοποίησιν τῆς ἐξουσίας του. Ἐγραφε στὶς 23.10.1827:

«Τὸ γεγονός παραμένει πῶς μᾶς εἶναι δύσκολο νὰ ποῦμε ποιᾶς μορφῆς διακυβέρνησις ἀρμόζει περισσότερον στὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Ὀρισμένοι εἶναι ὑπὲρ μιᾶς ὀμόσπονδης δημοκρατίας μὲ ἐκλεγόμενη ἡγέτη, ἄλλοι συνιστοῦν τὰ ὠφέλη τῆς ἀνεξάρτητης ἡγεμονίας, ἀλλὰ μὲ

1. Τὸ ἄρθρον τῆς ἐφημερίδας δημοσιεύτηκε σὲ γαλλικὴ μετάφρασι ἀπὸ τὸν Λ. Οἰκονόμο, *Essaie sur la Vie de Comte Jean Capodistrias*, (Toulouse 1926) σελ. 72.

ποιό τρόπο μιὰ ανεξάρτητη ἡγεμονία μπορεῖ νὰ σταθεῖ στὴν Ἑλλάδα, πρὸς τὸ παρὸν δὲν μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε. Ἄν ἡ Ἑλλάδα θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πετύχει αὐτὸ εἶτε μὲ τὰ δικά της μέσα εἶτε μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἀγγλίας, θὰ πρόσφερε ἀναμφίβολα οὐσιώδη ὑπηρεσία σὲ περίπτωση προσέγγισης τῆς Ρωσίας μὲ τὴν Τουρκία. Τείνουμε ὁμῶς νὰ πιστέψουμε ὅτι ὑπάρχει μιὰ ἔντονη κλίση τῆς Ἑλλάδας πρὸς τὴ Ρωσία, καὶ κατὰ τῆς Τουρκίας, ποὺ σύντομα θὰ ἐκδηλωθεῖ ἂν δὲν ληφθεῖ ἡ κατάλληλη πρόνοια κατὰ τὴν ἐκλογή τοῦ ἡγεμόνα καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐκλογή τῶν προσώπων τῆς Ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ πρέπει νὰ ἐκφράσουμε τὴ διαμαρτυρία μας κατὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδίστρια στὴν ἡγεσία τῆς Ἑλλάδας. "Ὅπως ἤδη ἔχουμε τονίσει, ἂν δὲν εἶναι Ρῶσος ἐκ γενετῆς, εἶναι Ρῶσος στὴ νοοτροπία καὶ ἂν ἔχει κάποια ἴχνη εὐγνωμοσύνης γιὰ τὴ θέση του, θὰ πρέπει νὰ στρέφεται πάντα πρὸς τὰ ρωσικὰ συμφέροντα, ἂν καί, πράττοντας ἔτσι, ἴσως νὰ μὴ θυσιάζει ἐντελῶς τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων, ἢ νὰ προκαλεῖ κατὰ τρόπο ἀσυγχώρητο τὰ αἰσθήματα τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Τουρκίας. Πιστεύουμε ὅτι ὑπάρχει μιὰ ἰσχυρὴ τάση γιὰ ἔνωση ἀνάμεσα στὴ Ρωσία καὶ τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ τίποτα δὲν μπορεῖ περισσότερο νὰ ἐνώσει τοὺς ἀνθρώπους ὅσο ἡ πίστη στὴν ἴδια θρησκεία».

Οἱ φόβοι τῆς συντηρητικῆς ἐφημερίδας δὲν ἐπαληθεύτηκαν βέβαια. Ἀντίθετα ἀπὸ ἐπίσημα Ἀγγλικά χεῖλη ἀποκηρύχθηκε ἡ μέχρι τότε ἀντικαποδίστριακή πολιτικὴ ποὺ βασιζόταν στὴν κοντόφθαλμη ὑποψία, ὅτι ὁ πρῶν Ἰμπούργος τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' θὰ κυβερνοῦσε τὴν Ἑλλάδα ἀποκλειστικά ὡς φορέας τῆς τσαρικῆς πολιτικῆς¹. Ἡ ἀποκήρυξη ὁμῶς ἤρθε μόνο μετὰ τὴν ξενοκίνητη δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη καὶ ἀφοῦ εἶχε ἐδραιωθεῖ στὴν Ἑλλάδα ἡ ἐξουσία τῶν Wittelsbach, μὲ τὸν Ἀντιβασιλιᾶ Joseph Armanberg στὸ ρόλο τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Βρετανικῆς ἐπιρροῆς στὴ χώρα. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν «ἐδραίωση τοῦ νόμου» στὴ μετεπαναστατικὴ Ἑλλάδα καὶ προπάντων στὴ «κἀθοδο» τῶν Ρώσων στὶς θερμὲς θάλασσες μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς φιλωρωσικῆς Ἑλλάδας, τόσο ἡ MORNING POST ὅσο καὶ ἡ ἐπίσημη Ἀγγλία θὰ σιγοῦσαν στὸ ἐξῆς...

Ἀφέθηκε στὸ τέλος - χωρὶς βέβαια νὰ ὑστερεῖ σὲ σπουδαιότητα - νὰ ἐξεταστεῖ ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος τῶν «Ἐθνικῶν Δανείων» ἀπὸ τὸ Βρετανικὸ τύπο. Ὅπως εἶναι γνωστὸ τὰ δύο αὐτὰ δάνεια συνάφθηκαν στὸ Λονδίνο τὸ 1824-25 καὶ ἀποτελέσαν ἓνα ἀκόμη παράγοντα γιὰ ἄσκηση πίεσης πρὸς τὴν

1. Βλ. Σ. Τρικούπη, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης*, (Ἀθῆνα 1888) τόμ. 4 σελ. 339.

Ἑλλάδα μὲ προεκτάσεις πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐξάρτησης ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Βρετανία.

Στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1810, ἐξαιτίας κυρίως τοῦ τερματισμοῦ τῶν Ναπολεόντειων πολέμων, ὑπῆρχε μιὰ δυσανάλογη μὲ τὸ παρελθὸν ἀφθονία διαθέσιμων κεφαλαίων στὴ χρηματαγορὰ τοῦ Λονδίνου, οἱ κάτοχοι τῶν ὀποίων δὲν δίσταζαν νὰ τὰ ἐπενδύουν καὶ σὲ ἀμφίβολης ἔκβασης ἐπιχειρήσεις, ὅπως ἦταν ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων τῶν λαῶν τῆς Ἀτινικῆς Ἀμερικῆς κατὰ τῆς Ἰσπανικῆς ἀποικιοκρατίας¹. Στὴν ἴδια περίπτωσιν ὑπαγόταν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, μοναδικὴ εὐκαιρία κερδοσκοπίας, κάτω ἀπὸ τὸ ἐπίχρισμα τοῦ Φιλελληνισμοῦ, γιὰ τοὺς κεφαλαιούχους τοῦ City.

Σύμφωνα μὲ τὴ MORNING POST, στὶς ἀρχὲς Δεκεμβρίου 1822 εἶχε ἀποσταλεῖ στὴν Ἑλλάδα ἀντιπρόσωπος Βρετανῶν κεφαλαιούχων μὲ σκοπὸ νὰ ὑποβάλει στὴν προσωρινὴ κυβέρνησιν τῆς χώρας προτάσεις γιὰ σύναψιν δανείου £ 200.000. Οἱ διαπραγματεῦσεις δὲν καρποφόρησαν, ἀλλὰ τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπεισε τοὺς τότε κρατοῦντες - οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀγῶνα εἶχαν, δικαιολογημένα ἴσως, ἀντιληφθεῖ ὅτι γιὰ τὴν διεξαγωγὴν του ἀπαραίτητη ἦταν ἡ προσφυγὴ σὲ δανειοδότησιν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ - νὰ προτιμήσουν τὴν κεφαλαιαγορὰ τοῦ Λονδίνου. Ἡ παρουσία στὴ Βρετανικὴ πρωτεύουσα τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς Λονδίνου» διευκόλυνε τίς σχετικὰς συνεννήσεις. Στις 21 Φεβρουαρίου 1824 ὑπογράφηκε στὸ Λονδίνο ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες ἀπεσταλμένους Ἰ. Ὀρλάνδο καὶ Ἀ. Λουριώτη μὲ τὸν οἶκο Loughnan καὶ Ellice (19 Coleman Street) συμφωνία γιὰ δάνειο ὀνομαστικῆς ἀξίας £ 800.000². Τὸ δεῦτερο δάνειο ἀνάλαβε νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ οἶκος τῶν ἀδελφῶν James καὶ Sampson Ricardo καὶ ἡ σχετικὴ συμφωνία ὑπογράφηκε στὶς 7 Φεβρουαρίου 1825. Τὸ ὀνομαστικὸ κεφάλαιον ἀνερχόταν στὰ £ 2.000.000. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ ὀνομαστικὸ ποσὸ διαιρέθηκε σὲ 200.000 ὁμολογίας τῶν £ 100, ποὺ ἐκδόθησαν στὸ 55,5% τῆς ἀξίας τους καὶ ἀπέδωσαν τὸ καθαρὸ ποσὸ τῶν £ 1.100.000³.

Σχετικὰ μὲ ὄρους σύναψης τῶν Ἐθνικῶν Δανείων, καθὼς καὶ τὸν τρόπον ποὺ χρησιμοποιήθηκαν, ἔχουν γραφεῖ ἀρκετὰ τόσο γιὰ τίς καταχρήσεις ποὺ ἔγιναν ὅσο καὶ γιὰ τὸ γεγονός ὅτι καὶ τὰ ἀσήμαντα ποσὰ ποὺ ἔφτασαν τελικὰ στὴν Ἑλλάδα ἐνίσχυσαν τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν καὶ συνέβαλαν στὴν ἐδραίωσιν τῆς Βρετανικῆς ἐπιρροῆς στὴν χώρα⁴.

1. Lenone Levi, *History of the British Commerce* (London 1880) σελ. 212.

2. M. P. 29.2.1824. Τὰ πρῶτα χρήματα τοῦ δανείου ἔφτασαν στὴ Ζάκυνθο στὶς 23.4. 1824. Κατὰ τὴν ἐφημερίδα (17.10.1826) μόνο £ 2.400 στάλθηκαν στὸ Μεσολόγγι ἐνῶ £ 10.900 δαπανήθηκαν γιὰ τὰ ἐξοδα διαμονῆς στὸ Λονδίνο τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων.

3. Καὶ τὰ δύο δάνεια ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ τὴν προσωρινὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὸν Ἰούνιον 1825 (M. P. 7.7.1825).

4. Ἀ. Λιγνάδης, *Τὸ Πρῶτον Δάνειον τῆς Ἀνεξαρτησίας*, (Ἀθήνα 1970) - Ἀ. Ἀνδρεάδης, *Ἐθνικὰ Δάνεια καὶ Ἑλληνικὴ Δημόσια Οἰκονομία*, (Ἀθήνα 1904) - S. G. Howe, *An Historical sketch of the Greek Revolution*, New York 1828.

Ἡ ἔκταση τῶν καταχρήσεων, καθὼς καὶ ἡ πανθομολογούμενη κακὴ διαχείριση τῶν χρημάτων τῶν δύο δανείων ἀπασχόλησε γιὰ μεγάλο διάστημα τὸν Βρετανικὸ Τύπο καὶ ἰδιαίτερα τὴ MORNING POST, ἡ ὁποῖα στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔδειξε ἀξιοσημείωτη ἀμεροληψία καὶ μαχητικότητα, μὴ διστάζοντας νὰ στραφεῖ καὶ κατὰ τῶν μελῶν τῆς («Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς»), πού εἶχαν ἀναμειχτεῖ στὶς διαπραγματεύσεις, κατηγορώντας τους γιὰ «κακοδιαχείριση καὶ ἐπιβουλὴ»¹. Εἶναι προφανές ὅτι τὴν ἀποκάλυψη τοῦ οἰκονομικοῦ σκανδάλου ἐπιτάχυνε καὶ ἡ ραγδαία πτώση τῶν ὁμολογιῶν τῶν δανείων· ἐνδεικτικὰ ἀπὸ 26% στὴν ἀρχικὴ τους ἀξία, πού τις διέθεταν στὸ Χρηματιστήριο στὶς 8.11.1825, εἶχαν πέσει στὸ 15% ὡς τις 20.12.1825². Τὰ αἴτια θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὶς δυσμενεῖς πληροφορίες πού ἔφταναν ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ πολέμου, ὅπου - παρὰ τὰ ἐνθαρρυντικὰ γράμματα τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Ἐπιτροπῆς στὴν Ἑλλάδα Edward Blaquiere, τὰ ὁποῖα ἀνελλιπῶς δημοσίευε ἡ ἔφημερίδα³ - ἡ κατάσταση φαινόταν ἀπελπιστικὴ γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ Ἀγώνα. Ἡ ἄνοδος στὸ θρόνο τῆς Ρωσίας τοῦ Νικολάου Α' ἀνέβασε τις μετοχὲς στὸ 19%, ἀλλὰ μόνον προσωρινά. Ἡ πτώση συνεχίστηκε καὶ χρειάστηκε νὰ ὑπογραφεῖ ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου καὶ νὰ ἐπακολουθήσει ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου (20.10.1827) γιὰ νὰ ἀνεβεῖ καὶ πάλι ἡ τιμὴ τους στὸ 19%⁴.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 1826 ἄρχισαν νὰ ἐμφανίζονται στὶς στήλες τῶν ἔφημερίδων τοῦ Λονδίνου οἱ πρῶτοι ὑπαινιγμοὶ γιὰ ἀτασθαλίες σχετικὰ μὲ τὰ ἑλληνικὰ δάνεια. Ἡ MORNING POST ὑπῆρξε λιτὴ καὶ κατηγορηματικὴ στὰ πρῶτα της συμπεράσματα. Ἐγράφε στὶς 6.9.1826:

«Τὸ ὅτι οἱ ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδας ἔχουν διεξαχθεῖ κατὰ τὸ χειρότερο δυνατὸ τρόπο καὶ ὅτι τὰ συμφέροντά της ἔχουν δυστυχῶς προδοθεῖ, φαίνεται ξεκάθαρα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα πού βλέπουμε. Κανένα πλεονέκτημα δὲν εἶχε ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ δάνεια αὐτά. £ 1.150.800 ἔχουν διασκορπιστεῖ σὲ ἐπιτροπές, σπατάλες καὶ κερδοσκοπικὰ παιγνίδια μὲ τὴν ἐξαίρεση ἑνὸς μικροῦ ποσοῦ £ 300.000 τὸ ὁποῖο οἱ διαχειριστὲς τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων στὴν Ἀγγλία φαίνεται πὼς ἄφησαν νὰ τοὺς ξεφύγει ἀπὸ τὰ δάχτυλά τους καὶ φαίνεται πὼς κατὰ κάποιον τρόπο βρῆκε τὸ δρόμο του γιὰ τὴν Ἑλλάδα....»

Κατὰ τὰ δημοσιεύματα τῆς ἔφημερίδας, γιὰ τὴ διελεύκανση τῆς ὑπόθεσης πραγματοποιοῦνταν σὲ τακτὰ χρονικὰ διαστήματα συσκέψεις τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, μὲ τὴ συμμετοχὴ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπεσταλμένων⁵. Ἡ MORNING

1. M. P. 1.9.1826.

2. M. P. 8. 13.11.1825 καὶ 1, 6, 12.12.1825.

3. M. P. 26.11.1825, 10.9.1827, 16.9.1827.

4. M. P. 19.11.1827. Ἡ χαμηλότερη τιμὴ 13% εἶχε σημειωθεῖ στὶς 8.8.1826.

5. M. P. 13.9.1829. καὶ 19.9.1826.

POST συνηγόρησε γιὰ τὸ διορισμὸ μιᾶς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴ διερεύνηση τοῦ θέματος καὶ τὸν καταμερισμὸ τῶν εὐθυνῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ συστάθηκε ἀλλὰ, ὅπως παρατηρήθηκε ἀργότερα μέλη τῆς ὑπῆρχαν καὶ ἄτομα ποὺ εἶχαν ἀναμειχθεῖ στὸ θέμα τῶν δανείων καὶ ἡ ἀμεροληψία τους μποροῦσε νὰ ἀμφισβητηθεῖ¹. «Αὐτὸ ποὺ πρέπει» - τόνιζε ἡ ἐφημερίδα - «εἶναι πῶς τὰ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς ὀφείλουν νὰ μάθουν, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη σύντομα θὰ τοὺς τὸ διδάξει, ὅτι σὲ ζητήματα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, ποὺ ταυτόχρονα ἔχουν καὶ οἰκονομικὲς συνέπειες οὐσιαστικῆς σπουδαιότητος γιὰ μεγάλη ὁμάδα πολιτῶν, κανεὶς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ δέχεται καὶ νὰ ἀρνείται τὴν εὐθύνη μὲ τὴν ἴδια ἄνεση ποὺ βάζει καὶ βγάζει τὰ ρούχα του!»²

Ἡ MORNING POST δὲν ἀρνήθηκε νὰ δημοσιεύει καὶ τὶς ἀντίθετες ἀπόψεις. Ἔτσι σὲ ἐκτεταμένη ἐπιστολὴ τους οἱ ἀδελφοὶ Ricardo προσπαθοῦσαν νὰ ἀποσείσουν τὶς εὐθύνες τους μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ἡ μόνη ἀνάμιξή τους ἦταν ἡ κυκλοφορία τῶν ὁμολογιῶν, ποὺ τοὺς ἀπέφερε τὴ «νόμιμη» προμήθεια τῶν £ 64.000³. Ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἀλληλοκατηγοροῦνταν καὶ συχνὰ προσπαθοῦσαν νὰ ἐνοχοποιήσουν τοὺς Ἕλληνες ἀπεσταλμένους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴ σειρά τους τοὺς ἀνταπέδιδαν τὰ ἴσα⁴. Ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ στάθηκε ἀδύνατο νὰ διαλευκάνει τὴν ὑπόθεση καὶ τὸ μόνο ποὺ πιστοποιήθηκε ἦταν πῶς ἡ Ἑλλάδα εἶχε ὀριστικὰ χρεωθεῖ μὲ μιὰ ἐξωτερικὴ ὀφειλὴ ὕψους £ 2.800.000.

«Ἄν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ» - ἔγραφε ἡ ἐφημερίδα στίς 29.9.1826 - «δὲν ἀναδιοργανωθεῖ ἐξ ἀρχῆς, ἂς τὴν ἀφήσουμε νὰ πεθάνει ἡσυχᾶ.... Τὰ ἐγκλήματα ποὺ διέπραξε κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων, τὰ ὁποῖα εἶχε ἀναλάβει νὰ ὑπηρετεῖ, εἶναι πάρα πολλὰ γιὰ νὰ ἀναφερθοῦν ξεχωριστά. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἔχει χρησιμοποιηθεῖ κατὰ τρόπο ἀνόητο καὶ διεφθαρμένο».

Θὰ ἀποτελοῦσε παραβίαση τῆς ἀλήθειας ἂν ἀγνοηθεῖ ἡ θετικὴ ἀνταπόκριση τῆς MORNING POST στὴν ἀποκάλυψη τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτοῦ σκανδάλου, παρά τὴν ἀνθελληνικὴ στάση τῆς στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου γιὰ τὴν Ἀνεξαρ-

1. M. P. 6.9.1829. καὶ 13.9.1826.

2. M. P. 17.10.1826. Τὴν ἴδια μέρα ἡ ἐφημερίδα δημοσίευσε καὶ ποίημα τοῦ ἀναγνώστη τῆς Ο' Κιὲ στὸ ὁποῖο σατιρίζονταν οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ σκανδάλου.

3. M. P. 28.10.1826. Βίαιη ἐπίθεση κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς Λονδίνου ἐξᾶπέλυσαν ὅλες σχεδὸν οἱ ἐφημερίδες τῆς Βρετανικῆς πρωτεύουσας. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ παρακάτω σχόλιο τῶν TIMES (3.11.1826): «Πρὶν ἀπὸ ὅ,τιδῆποτε ἄλλο λυπούμαστε τὴν Ἑλλάδα... Φτωχὴ Ἑλλάδα! Δὲν εἶχες λόγους νὰ περιμένεις παρόμοια μεταχείριση ἀπὸ τὴν Ἀγγλία».

4. M. P. 27.10.1826. Ἡ ἐφημερίδα COURRIER (10.11.1826) κατηγοροῦσε τὸν Λουριώτη ὅτι εἰσέπραξε παράνομα προμήθεια.

τησία. Είναι εξ ίσου αλήθεια ότι το γεγονός αυτό, μαζί με τη ναυμαχία του Ναβαρίνου, συνέβαλε σε μια πιο ρεαλιστική τοποθέτησή της απέναντι στο 'Ελληνικό πρόβλημα. 'Αλλά και η γενικά «άνθελληνική» θέση, που με λίγες εξαιρέσεις ήταν το κύριο χαρακτηριστικό της αρθρογραφίας της έφημερίδας, δύσκολα θά μπορούσε να τροποποιηθεί εφόσον τυχόν επικράτηση της 'Ελληνικής 'Επανάστασης θά αποτελούσε μια πραγματική απειλή για τα Βρετανικά συμφέροντα στην 'Ανατολική Μεσόγειο, τα όποια από αιώνες πριν είχαν δικαιολογημένα ταυτιστεί με τη διατήρηση του πολιτικού και οικονομικού κατεστημένου στην περιοχή αυτή. 'Εγγυητής για τη διατήρησή του ήταν ή με κάθε τρόπο ματαίωση κάθε απόπειρας για δημιουργία μιās νέας πολιτικής πραγματικότητας, που θά προϋπέθετε απόσπασση εδαφών της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπως ήταν ή περίπτωση της 'Ελληνικής εξέγερσης.

Σχεδόν νομοτελειακά ή αντίδραση τόσο της άρχουσας τάξης της Μεγάλης Βρετανίας όσο και των έντύπων που εξέφραζαν την πολιτική της, δέν μπορούσε να είναι διαφορετική από την απερίφραστη καταδίκη της 'Επανάστασης ως αντίθετης με τη διεθνή νόμιμότητα ή, κατά την έκφραση της εποχής, με τον «Νόμο των 'Εθνών» (Law of Nations). Λίγα χρόνια όμως ωριότερα ή ίδια τάξη για διαφορετικούς τώρα λόγους, είχε υποστηρίξει - και όχι μόνο διπλωματικά - τους απελευθερωτικούς αγώνες των λαών της Νότιας 'Αμερικής¹, στο όνομα αυτή τη φορά της ελευθερίας και της αυτοδιάθεσης, αρχές που εφόσον δέν απειλούσαν τα Βρετανικά συμφέροντα, μπορούσε ή επίσημη Βρετανία να τις αποδέχεται και ακόμη να τις εφαρμόζει.

Οι όξεις ανταγωνισμοί της Μεγάλης Βρετανίας προς τη Τσαρική πολιτική, της οποίας κύριος άξονας ήταν ή διεύρυνση της ρωσικής παρουσίας στα εδάφη της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συνέβαλαν το ίδιο αποφασιστικά στη διαμόρφωση των Βρετανικών απόψεων απέναντι στο 'Ελληνικό πρόβλημα: ή λύση του μέσα στα γενικά πλαίσια του 'Ανατολικού ζήτηματος θά μπορούσε να αποβεί το κύριο μέσο για την επικράτηση μιās από τις δυνάμεις αυτές στις διαφιλονικούμενες περιοχές. Τέλος ή επιβεβαίωση της αδυναμίας της 'Οθωμανικής διοίκησης να καταπνίξει την 'Επανάσταση, ήταν το στοιχείο που δδήγησε τη Βρετανική κυβέρνηση σε ρεαλιστικότερη πολιτική, μεταβάλλοντας τη μέχρι τότε άρνητική της θέση και αποβλέποντας στον προσεταιρισμό των 'Ελλήνων με τη χρησιμοποίηση όλων των διαθέσιμων μέσων, γεγονός το όποιο σε μεγάλο βαθμό έχει εξεταστεί και αναλυθεί από την ιστορική έρευνα².

1. Βλ. George Pendle, *A History of Latin America*, (London 1975) σελ. 88. Το 1819 ύπηρετούσαν 5.000 Βρετανοί στο στρατό του Μπολιβάρ, ενώ ο Cochrane, μετέπειτα αρχιστράτηγος στην επαναστατημένη 'Ελλάδα, ήταν αρχηγός των ναυτικών δυνάμεων της Χιλής από το 1819 ως το 1822.

2. Βλ. έκτενη βιβλιογραφία, Ν. Σβορώνου, *'Επισκόπηση της Νεοελληνικής 'Ιστορίας*, 'Αθήνα 1976 (ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ του Σπ. 'Ασδραχά)

Συνεπῶς, οἱ παλιδρομήσεις, οἱ τόσο ἐμφανεῖς στὰ κείμενα τῆς MORNING POST, ἀπόλυτα ἐναρμονισμένες μετὰ τὴν ἀπόψιν τῶν κύκλων πού ἐκπροσωπεῖ, ἀντανακλοῦν ὡς ἓνα σημεῖο καὶ τοὺς ἐποχιακοὺς δισταγμοὺς στὴ Βρετανικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, δισταγμοὺς τῶν ὁποίων ἡ προέλευση θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὶς διακυμάνσεις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν ἄλλων δυνάμεων τῆς Εὐρώπης - κυρίως τῆς Ρωσίας - καθὼς καὶ στὴ μόνιμα ἀβέβαιη ἐξέλιξη τοῦ πολέμου. Στὴν προσπάθειά της νὰ ικανοποιήσῃ καὶ τὰ, ἀναμφισβήτητα ἄλλωστε, φιλελληνικὰ αἰσθήματα σημαντικῆς μερίδας τῶν ἀναγνωστῶν της, ἡ ἀρθρογραφία τῆς βρετανικῆς ἐφημερίδας συχνὰ ἀποτύγχανε στὸ ἄχαρο ἔργο νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀσυμβίβαστα, ὅπως τὸ συναίσθημα μετὰ τὴν *realpolitik* ἢ τελευταία σταθερὰ θὰ ἔχει τὸ προβάδισμα. Συνδυασμὸς καὶ τῶν δύο, ὅπου ὑπῆρξε, διευκόλυσε τὸ ρόλο τῆς ἐφημερίδας, ὡς δημοσιογραφικοῦ ὄργανου τῆς τάξης πού ἐκπροσωποῦσε. Ἀπὸ πλευρᾶς ἐνημερωτικῆς ἢ σχετικῆς ἐπιτυχίας της ἔγκριται στὸ γεγονός, ὅτι προσπάθησε ἐνσυνείδητα νὰ δώσει σὲ κάθε περίπτωσι στὸ ἀναγνωστικὸν της κοινὸν τὴν κατὰ τὸ δυνατόν πληρέστερη καὶ ἀντικειμενικὴ ἐνημέρωσι¹. Στὸ μέτρο πάντα τοῦ δυνατοῦ, εἶναι ὁρατὸς σὲ ὀρισμένα ἄρθρα της ἕνας συγκερασμὸς τῶν ἀπόψεων καὶ τῶν συμφερόντων τῆς τάξης της μετὰ τὴν πραγματικότητα, ὅπως στὸ σχολιασμὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου.

Συμπερασματικὰ, μετὰ τὰ κριτήρια πού τότε ἐπικρατοῦσαν, ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ ἔργου τῆς MORNING POST, κατὰ τὴν ἐνημέρωσι καὶ τὸ σχολιασμὸ τῶν γεγονότων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ θετικὸς. Ἡ ἀδιαφιλονίκητη συνέπεια τῆς ἐφημερίδας στὴν ἰδεολογία της καὶ στὶς ταξικὲς της ἀρχές, ἐπόμενον ἦταν νὰ ἀναστῆ καὶ καθὲν φιλελληνικὴ ἐκδήλωσι ἀπὸ τὶς στήλες της - κάτι πού ἐνδεχόμενα θὰ προσδοκοῦσε ὁ σημερινὸς ἀναγνώστης - ὅποτεδῆποτε ἢ πολιτικὴ σκοπιμότητα τὸ ἐπέβαλε. Ἡ ἀνέυρεσι τῆς χρυσῆς τομῆς ἀνάμεσα στοὺς παράγοντες ἐπηρεασμοῦ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ στὴν ἔκφρασι τῶν ἀπόψεων τῶν ἄμεσων ὑποστηρικτῶν τῆς ἐφημερίδας, ἀπαιτοῦσαν ἰδιαίτερη εὐαισθησία καὶ εὐελιξία. Ἡ σχετικὴ ἐπιτυχία εἶναι καὶ ἐδῶ ὁ κανόνας· αὐτὸ ἰσχύει ἀπόλυτα στὴν περίπτωσι τῆς MORNING POST. Ὡστόσο ὁ ἐπίμονος ἀναγνώστης της πάντα θὰ διακρίνει καὶ τὴν ἀνώδυνη, φαινομενικὰ, ἀλήθεια χωρὶς προκατάληψιν:

MORNING POST 18 Ὀκτωβρίου 1821:

«Οἱ Ἕλληνες ἂν καὶ ἀφημένοι στὴν τύχην
 τοὺς, προχωροῦν.... Ἡ Ἑλλάδα μόνη καὶ ἐγκαταλειμένη
 - ἂν ὄχι καὶ σὲ ἀντίθεσι - ἀπὸ τὶς Χριστιανικὰς
 δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, θὰ μπορέσει στὸ τέλος νὰ
 κερδίσει τὴν ἀνεξαρτησία της».

Μόλις εἶχε φτάσει στὸ Λονδίνο ἡ εἶδησι γιὰ τὴν ἄλωσι τῆς Τριπολιτσᾶς.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. MORNING POST 27 Ἀπριλίου 1821

«Οἱ τελευταῖες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴν ἐξέγερση στὶς ἑλληνικὲς ἐπαρχίες (τὸ πιὸ σημαντικό γεγονός πού ἀπασχολεῖ τώρα τὴν κοινὴ γνώμη) παρουσιάζουν τοὺς ἐπαναστάτες νὰ ἐφοδιάζονται κανονικὰ ἀπὸ τὸ πιὸ βασικὸ συστατικό: τὸ χρῆμα, τὸ ὁποῖο οἱ Ἕλληνες πού κατοικοῦν σὲ μερικές γειτονικὲς χώρες στέλνουν πρὸθυμα γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς συμπατριῶτες τους πού ὑποφέρουν. Στὴν Κωνσταντινούπολη καμιά προσπάθεια δὲν γίνεται νὰ ἀποκρυβῶν οἱ μεγάλοι φόβοι τῆς Πύλης καὶ ἡ γλώσσα τῶν ἀνταποκρίσεων ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ ἀποκαλύπτει μᾶλλον τὴν πρόθεση ὑπεράσπισης τῆς πρωτεύουσας παρὰ τὴν ἀνακατάληψη τῶν ἐπαναστατημένων περιοχῶν. Ἐὰν οἱ ἀνακοινώσεις αὐτὲς δὲν ἔχουν γραφεῖ ὑπὸ τὸ κράτος ὑπερβολικοῦ καὶ ἀναίτιου φόβου, ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ προβλήματα τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς - καὶ συγκεκριμένα ποιὸς θὰ κυριαρχεῖ στὸ Βόσπορο καὶ τὰ Δαρδανέλλια; - θὰ πρέπει νὰ βρεῖ σύντομα μιὰ νέα λύση ὕστερα ἀπὸ στασιμότητα σχεδὸν τεσσάρων αἰῶνων. Ἡ ἐξέγερση τῆς Βλαχίας δὲν ἀπειλήσε στὴν ἀρχὴ παρὰ νὰ ἐπηρεάσει μόνο τὶς σχέσεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσίας. Ὅσὸ ἂν τελικὰ ἀποδειχτεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ ἕνα πόλεμο τῶν ἄκρων καὶ ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ὑπάρξει συμβιβασμὸς εἴτε ὑποταγῆ τῶν Ἐπαναστατῶν ἢ τῶν κυβερνῶντων στὴν Κωνσταντινούπολη, κάθε ναυτικὴ δύναμη τῆς Εὐρώπης θὰ πρέπει νὰ ἐνδιαφερθεῖ σοβαρὰ γιὰ τὸ πρόβλημα αὐτό. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι θὰ πρέπει μόνο νὰ ἐλπίζουμε ὅτι θὰ ὑπάρξει ἀρκετὴ σωφροσύνη καὶ ἀκραιότητα ὥστε νὰ τακτοποιήσῃ ἢ κάθε μία τὴ θέση της χωρὶς προστριβές. Τὸ γεγονός ὅτι εἶναι χρήσιμο γιὰ τὴν Ἀγγλία ἰδιαίτερα, νὰ κατέχουν οἱ Τοῦρκοι τὴν Κωνσταντινούπολη, ἦταν ἀπὸ παλιὰ ἕνα ἀπόφθεγμα πού δὲν ἐπίδεχόταν ἀντίλογο, ὥστε νὰ ὑποθέσουμε καὶ σήμερα πὼς εἶναι ἀληθινό. Ἄσχετα μὲ αὐτὴ τὴν ἀρχὴ ὁμως, καὶ τὸ ὅτι οἱ προτιμήσεις μας εἶναι ἀναμφίβολα τὸ ἀντίθετο τοῦ νὰ εὐνοοῦμε τὶς ἐπαναστάσεις γενικὰ, πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι ἂν ἦταν στὸ χέρι μας νὰ τὴν καταπιέσουμε μὲ ἐξορκισμοὺς, θὰ τὸ κάναμε μὲ πολὺ μεγάλη ἀπροθυμία. Ἐδῶ δὲν πρόκειται ἀπλᾶ γιὰ μιὰ κυβέρνησι ἰσχύος, τῆς ὁποίας ἡ τυραννία, ὅπως σὲ πολλὰ κράτη, δὲν εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ κατάσταση τῶν λαῶν, ἀλλὰ γιὰ μιὰ κυβέρνησι βίας, πού ἀσκεῖται μὲ τὸν πιὸ βάρβαρο τρόπο καὶ γιὰ ἕνα βαρβαρικὸ δεσποτισμὸ ὁ ὁποῖος εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστος τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἑλληνικὸ πλῆθυσμό. Τὸ πρόβλημα ἐδῶ δὲν εἶναι ἀνάμεσα σὲ ἕνα μετριοπαθὴ δεσπότη - στὰ πλαίσια ἑνὸς συμπαθητικοῦ κυρίαρχου, πού δὲν προκαλεῖ τὸ φόβο ἢ τὴν καχυποψία - καὶ σὲ μιὰ σπεῖρα χιλίων ἐπαναστατῶν - πλιατσικολόγων πού αὐτοαποκαλοῦνται «Λαϊκὴ κυβέρνησι». Στὴν Ἑλληνικὴ Χερσόνησο τοῦλάχιστον κάθε, Ἕλληνας βρίσκεται στὸ ἔλεος τοῦ ὁποιοῦδήποτε Τοῦρκου, τοῦ Τοῦρκου «δικαιοκρίτη» γιὰ ζωὴ καὶ θάνατο, καὶ τοῦ πιὸ περιφρονημένου Τοῦρκου γιὰ τὸ δικαίωμα νὰ ἀναπνέει ἀνεμπόδιστα τὸν ἀέρα.

Πρόκειται επίσης για μιὰ περίπτωση όπου τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων Ἑθνῶν δὲν πρόκειται νὰ ἐπηρεαστοῦν ἢ νὰ συγκριθοῦν μὲ ἐκεῖνα τῶν μαχόμενων περιοχῶν, οὔτε μπορεῖ μιὰ πρόοδος ἐπαναστατικῆς ἀναταραχῆς νὰ μετατρέψει τὴν ἀντίστασή τους σὲ παράδειγμα γιὰ μίμηση ἄλλοῦ. Ἐνα μεγάλο τράνταγμα ἴσως προκληθεῖ ἀλλὰ αὐτὴ ἢ πιθανότητα δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίσει ἀπὸ τὸ νὰ εὐχηθοῦμε ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ δικαιοσύνη. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο, ὅτι, αὐτὸ πού θὰ χάσει ἡ Τουρκία πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ τὸ κερδίσει ἡ Ρωσία. Σὲ ὅ,τι μάλιστα ἀφορᾷ τὴ διαγωγή τῆς Δύναμης αὐτῆς, ποτὲ ἄλλοτε δὲν θὰ μπορούσαμε ν' ἀφήσουμε αὐτὸ τὸ ἐγγεῖρημα νὰ δοκιμαστεῖ καλύτερα παρὰ στὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ εὐεργετικοῦ καὶ εὐσεβῆ Ἀλεξάνδρου, ἐνὸς Μονάρχου πού πάντα θὰ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πιὸ φιλόνητους ἀνάμεσα στοὺς συνανθρώπους του, ἐνῶ τὰ χαμερπῆ ὑποκείμενα πού προσπάθησαν νὰ ὑπαινιχθοῦν ὅτι ἦταν ἕνας δολοφόνος¹ θὰ τὰ θυμόμαστε μόνο μὲ αἰσθήματα ἀποστροφῆς καὶ ἀηδίας. Δὲν λείπουν τὰ παραδείγματα μικρῶν κρατῶν, πού ἀφέθηκαν νὰ παραμείνουν σὲ κατάσταση σχεδὸν μονίμου οὐδετερότητας, ἀνάμεσα σὲ ἰσχυροὺς γείτονες συχνὰ ἐχθρικούς μεταξὺ τους (παράδειγμα ἡ Ἑλβετία καὶ τὰ μικρὰ Γερμανικὰ κράτη). Ἄν μιὰ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία ἰδρυθεῖ, ἢ μᾶλλον ἀνασταθεῖ, τὰ Δαρδανέλλια θὰ πρέπει νὰ τῆς ἐμπιστευθοῦν σὲ οὐδέτερο πλαίσιο, πάνω στὶς ἴδιες ἀρχές καὶ πρὸς τὸν σκοπὸ τῆς ἴδιας χρησιμότητος μὲ ἐκεῖνη πού οἱ Ἑλβετοὶ κατέχουν τὸ τμήμα τῶν Ἀλπικῶν διαβάσεων. Καὶ αὐτὸ ἀφορᾷ τὴν «πολιτικὴν» πού θὰ πρέπει νὰ ἀκολουθηθεῖ ἀπὸ μιὰ πιθανὴ ἀλλαγὴ δυνάμεων. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ «δικαίωμα», οἱ Ἑλληνες Χριστιανοὶ εἶναι ἀναμφίβολα ὄχι λιγώτερο ἐξουσιοδοτημένοι νὰ κατέχουν τὸ Βυζάντιο τώρα, ἀπὸ ὅτι, ἦταν τὸ 1453, ὅποτε μὲ τὴ βία ἐκδιώχτηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους).

1. Ἡ ἐφίμεριδα ὑπονοεῖ τὴν πιθανὴ ἀνάμιξη τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴ δολοφονία τοῦ πατέρα του, Τσάρου Παύλου Α'. (12.3.1801). Βλ. σχετικὰ, Ronald Hingley, *The Tsars*, (London 1973, σελ. 177.

II. MORNING POST 18.4.1825

Ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ George Canning στὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Προσωρινῆς Κυβέρνησης τῆς Ἑλλάδας. Π. Ρόδιο, (Δεκέμβριος 1824).

«Τὸ γράμμα, ποὺ κάνατε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ στείλετε στὶς 24.8.1824, δὲν τὸ πῆρα παρὰ στὶς 4.11.1824. Περιέχει παρατηρήσεις τῆς Προσωρινῆς Κυβέρνησης τῆς Ἑλλάδας πάνω σὲ ἓνα ἔγγραφο τὸ ὁποῖο καταχωρήθηκε στὶς Εὐρωπαϊκὲς ἡμερίδες ὡς σχέδιο γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς εἰρήνης στὴν Ἑλλάδα, προερχόμενο ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Πετρούπολης. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ δημοσίευση τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ἔγινε χωρὶς καμιά ἐξουσιοδότηση. Δὲν εἶμαι σὲ θέση οὔτε νὰ διαβεβαιώσω οὔτε νὰ ἀρνηθῶ ὅτι προέρχεται ἀπὸ αὐθεντικὴ πηγὴ. Ὡστόσο ἡ γνώμη τῆς Βρετανικῆς Κυβέρνησης εἶναι ὅτι κάθε σχέδιο γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς εἰρήνης στὴν Ἀνατολή, προερχόμενο ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τῆς Πετρούπολης, μπορεῖ νὰ σχεδιαστῆ μόνο μὲ φιλικὲς προθέσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, συνεπῶς ἓνα παρόμοιο σχέδιο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποβλέπει οὔτε στὸ νὰ ὑπαγορεύσει ὄρους στὴν Ἑλλάδα οὔτε νὰ φοβίσει τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία - καὶ ὅτι ὅποιες καὶ νὰ εἶναι οἱ προθέσεις τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας θὰ εἶναι σκόπιμο νὰ κοινοποιήσει κάθε σχέδιο τοῦ εἴδους αὐτοῦ στὶς ἄλλες συμμαχικὲς δυνάμεις, πρὶν τὸ προτείνει στὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Αὐτοκράτορας εἶχε ὑποβάλλει πρὸς τὶς Συμμαχικὲς Αὐλὲς ἓνα σχέδιο νὰ προτείνουν ταυτόχρονα στὴν Πύλη καὶ στὴν Προσωρινὴ Κυβέρνηση τῆς Ἑλλάδας τὸ σταμάτημα τῶν ἐχθροπραξιῶν, ὥστε νὰ δοθεῖ καιρὸς γιὰ φιλικὴ μεσολάβηση, καὶ ἡ Βρετανικὴ κυβέρνηση δὲν θὰ δίσταζε νὰ συμφωνήσει μὲ αὐτὴ τὴν πρόταση ἂν γινόταν τὴν κατάλληλη στιγμή. Δὲν θὰ πρέπει νὰ παραβλεφθεῖ ὅτι τὸ ἴδιο ἔγγραφο, ποὺ προκάλεσε τόσο μεγάλη δυσaráσκεια στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, προκάλεσε τὴν ἴδια ἀντίδραση καὶ στὸ Ντιβάνι¹. Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἐκφράζουν μόνιμη ἀπέχθεια σὲ κάθε συμφωνία ποὺ δὲν θὰ ἀναγκάριζε τὴν ἐθνικὴ τους ἀνεξαρτησία, τὸ Ντιβάνι ἀποκορεῖ κάθε εἶδους διαπραγμάτευση ποὺ δὲν θὰ ἐπανεφέρε τὴν κυριαρχία του στὴν Ἑλλάδα. Μὲ τὶς θέσεις αὐτές, ποὺ παίρνουν τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη δὲν ὑπάρχει παρὰ μικρὴ ἐλπίδα γιὰ ἀποδεκτὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ μεσολάβηση. Ἄν, πρὶν οἱ ἀντίθετες αὐτὲς ἀπόψεις φτάσουν στὰ ἄκρα, ἂν τότε ποὺ οἱ ἐναλλασσόμενες φάσεις τοῦ πολέμου ἔδιναν καὶ στὰ δύο μέρη, πάνω ἀπὸ ἓνα λογικὸ κίνητρο γιὰ φιλικὸ διακανονισμό, εἶχε προτείνει ἡ Ρωσία παρόμοια διευθέτηση, καμιά κατηγορία δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀποδοθεῖ εἴτε σ' ἐκείνη εἴτε στὸν ὁποιοδήποτε ποὺ θὰ πρό-

τεινε παρόμοιο σχέδιο. Το έγγραφο που θεωρείται ως Ρωσικό μνημόνιο, περιέχει τὰ στοιχεῖα μιᾶς συνθήκης εἰρήνης, παρόλο που τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν εἶχαν πιθανῶς μετατραπεί κατάλληλα ὥστε νὰ κοινοποιηθοῦν στὰ ἐμπόλεμα μέρη. Ἄν ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων δὲν ἀποκαθίσταται ἐντελῶς, ἂν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας δὲν ἀναγνωριστεῖ ἀπόλυτα - δύο ἀκραῖες ἀπόψεις ἀσυμβίβαστες γιὰ τοὺς μεσολαβητές - ἂν οἱ μεσολαβητές δὲν μποροῦν νὰ ἐκφραστοῦν χωρὶς νὰ πάρουν καὶ οἱ ἴδιοι μέρος στὴν ὑπόθεση, ἄλλη εὐκαιρία δὲν ὑπάρχει παρά ἓνας κατὰ κάποιον τρόπο συνδυασμός, μέχρις ἐνὸς σημείου, καὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Πύλης καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδας· καὶ ὁ τρόπος καὶ ὁ βαθμὸς τῶν μεταβολῶν αὐτῶν δημιουργοῦν ἓνα πρόβλημα πού πρέπει νὰ ἐξεταστεῖ καὶ νὰ λυθεῖ. Καθένα ἀπὸ τὰ δύο μέρη μπορεῖ βεβαίως νὰ ἐξουδετερώσει μὲ τις διαμαρτυρίες του κάθε πρόταση γιὰ διακανονισμό, ὅσο καὶ ἂν εἶναι λογικὴ στὶς ἀρχές της ἢ ἀμερόληπτη στοὺς ὅρους της· ἀλλὰ γνωρίζουμε ὅτι καὶ τὰ δύο μέρη εἶναι τὸ ἴδιο ἀποφασισμένα νὰ ἀπορρίψουν κάθε προτεινόμενο διακανονισμό καὶ ἐπίσης ὅτι ἡ ἐλπίδα γιὰ ἐπιτυχή μεσολάβηση εἶναι πρὸς τὸ παρὸν ἐντελῶς ἀνύπαρκτη.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ τμήμα τῆς ἐπιστολῆς σας εἰς τὸ ὁποῖο ζητᾶτε ἀπὸ τὴ Βρετανικὴ κυβέρνησις νὰ βοηθήσει τοὺς Ἕλληνας στὸν ἀγῶνα τους γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία καὶ συγκρίνετε τὰ προσόντα καὶ τις ἀπαιτήσεις τους γιὰ παρόμοια βοήθεια μὲ αὐτὰ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἰσπανικῆς Ἀμερικῆς, οἱ ὁποῖες ἀποχωρίστηκαν ἀπὸ τὴ Μητρόπολη, θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ Μεγάλη Βρετανία ἔχει διακηρύξει καὶ τηρήσει αὐστηρότατη οὐδετερότητα στὴ διαμάχη ἀνάμεσα στὴν Ἰσπανία καὶ τις ἐπαρχίες αὐτῆς¹ καὶ ὅτι ἡ ἴδια οὐδετερότητα τηρεῖται καὶ στὸν πόλεμο ὁ ὁποῖος ἐρημῶνει τώρα τὴν Ἑλλάδα. Τὰ δικαιώματα τῆς Ἑλλάδας ὡς ἐμπολέμου δυνάμεως ἔχουν γίνεи κατὰ τρόπο ἀμετάβλητο σεβαστὰ καὶ ἂν ἡ Βρετανικὴ κυβέρνησις ὑπῆρξε πρόσφατα ὑποχρεωμένη νὰ ἐλέγξει τις ὑπερβολὰς πού ἐγιναν κατὰ τὴν ἄσκηση τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, ἐλπίζουμε ὅτι παρόμοια ἀνάγκη δὲν θὰ παρουσιαστεῖ στὸ μέλλον. Ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδας μπορεῖ νὰ βασιζέται στὴ συνέχιση τῆς οὐδετερότητας αὐτῆς μπορεῖ νὰ εἶναι βεβαία ὅτι ἡ Μεγάλη Βρετανία δὲν θὰ συμμετάσχει σὲ καμιά ἀπόπειρα νὰ τῆς ἐπιβάλουν βίαια ἓνα σχέδιο γιὰ ἐπαναφορὰ τῆς εἰρήνης ἀντίθετο στὴ θέλησή της, ἀλλὰ ἐὰν οἱ Ἕλληνες θεωροῦσαν ποτὲ σκόπιμο νὰ ζητήσουν τὴ μεσολάβησή μας, θὰ τὴν προσφέραμε στὴν Πύλη· ἂν γινόταν δεκτὴ δὲν θὰ φεισθοῦμε κόπων γιὰ νὰ τὴ φέρουμε σὲ ἀποτέλεσμα, σὲ συμφωνία μὲ τις ἄλλες δυνάμεις, ἢ μεσολάβηση τῶν ὁποίων θὰ διευκόλυνε τὸν διακανονισμό. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποψή μας, ὅλα ὅσα μπορεῖ λογικὰ νὰ ζητηθοῦν ἀπὸ τὴ Βρετανικὴ κυβέρνησις. Δὲν μπορεῖ νὰ κατηγορηθεῖ ὅτι εἶχε ἔμμεσα ἢ ἄμεσα ὑποκινήσει τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀρχίσουν τὴν ἐξέγερση, οὔτε ὅτι ἔχει κατὰ ὁποιο-

1. Μόνο ὁ τύπος τῆς «οὐδετερότητας» εἶχε τηρηθεῖ στὴν περίπτωσις αὐτή.

δήποτε τρόπο ἐμποδίσαι τὴν πρόοδό της. Συνδεδεμένοι καθὼς εἴμαστε μὲ τὴν Πύλη μὲ τὶς ὑπάρχουσες φιλικές σχέσεις, βεβαίως δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀναμένεται ὅτι ἡ Ἀγγλία θὰ ἀρχίσει τὶς ἐχθροπραξίες, τὶς ὁποῖες ἡ Δύναμη αὐτὴ δὲν προκάλεσε, καὶ ὅτι θὰ πάρει μέρος σὲ μιὰ διαμάχη ποῦ δὲν μᾶς ἀφορᾷ. Ἐλπίζω ὅτι αὐτὰ ποῦ εἶχα τὴν τιμὴ νὰ σᾶς ἐκθέσω, θὰ ἀπομακρύνουν κάθε ὑποψία ἢ κατηγορία τὴν ὁποία κάποιο λάθος ἢ συκοφαντία θὰ μπορούσαν νὰ προκαλέσουν σχετικὰ μὲ τὰ αἰσθήματα τῆς Βρετανικῆς κυβέρνησης ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνας, καὶ μποροῦν ἀκόμη νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀπόδειξη τῆς καθαρότητος τῶν προθέσεών μας καὶ τῆς εἰλικρινείας μὲ τὴν ὁποία εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ τὶς διακηρύξουμε.

Μετὰ τιμῆς»
(George Canning)¹

1. Ἡ MORGNING POST χαρακτήρισε τὴν παραπάνω ἀπάντηση τοῦ Βρετανοῦ Ἵπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ὡς «συνετὴ καὶ ἀξιέπαινη».

III. MORNING POST 29.8.1826

«Ἡ ὑπόθεση τῆς Ἑλλάδας, ἡ ὁποία ἔντονα ἐνδιαφέρει τὸ λαὸ τῆς Ἀγγλίας ἀλλὰ καὶ κάθε Εὐρωπαϊκὸ ἔθνος, ἔχει ἤδη ὑποφέρει βαθεῖα καὶ σχεδὸν φαίνεται πὼς προχωρεῖ μοιραῖα πρὸς τὴν καταστροφή, ἀπὸ τὴν ἠλιθιότητα ἢ τὸν ἐγωϊσμὸ μερικῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔχοντας προσποιηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνα ὅτι θὰ προσφέρουν βοήθεια, ἀπέκτησαν τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν προσώπων ποὺ κυβερνοῦν τὴν Ἑλλάδα μὲ μόνη τὴν ὁμολογία τῆς φιλίας τους καὶ χωρὶς καμιά ἄλλη σύσταση, ἐκτὸς ἂν θεωρηθεῖ σύσταση τὸ γεγονός ὅτι συστηματικὰ εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴ διοίκηση τῆς δικῆς τους χώρας.

Εἴμαστε μὲ κάθε εἰλικρίνεια προσκολλημένοι στὴν ἱερὴ ὑπόθεση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, γιὰ νὰ ἔχουμε ὁποιοδήποτε ἄλλο αἶσθημα, ἀπὸ τὴ βαθεῖα λύπη σχετικὰ μὲ τις διαδοχικὲς σκανδαλώδεις ἐνέργειες καὶ τὰ χονδροειδῆ λάθη ποὺ σημάδεψαν τὴν ἐξέλιξη τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων στὴν Ἀγγλία. Ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς ζητᾶ νὰ μάθει σὲ ποιὸν πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ τὸ ὄνειδος γιὰ τις πράξεις αὐτές. Οἱ ὑποψίες του πολλαπλασιάζονται, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀπὸ τὴ σιωπὴ τῶν ἐφημερίδων ἐκείνων, ποὺ εἶχαν μὲ τὸν ἴδιο, ὅπως καὶ ἐμεῖς, τρόπο ἐκδηλωθεῖ γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ὑπόθεση, καὶ ποὺ σὲ κάθε ἄλλη περίπτωση ἦταν περισσότερο ἀπὸ ἐμᾶς ἐπιφυλακτικὲς γιὰ τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴ σωφροσύνη τῶν δημοσίων ἀνδρῶν. Ὑπάρχει ἀκόμη ἢ Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ; Ποιὰ εἶναι τὰ μέλη της; Ποιὸς εἶναι ὁ ρόλος τους στὴ διαχείριση τῶν οικονομικῶν καὶ τῶν ἄλλων ὑποθέσεων τῶν Ἑλλήνων; Γιατί ἂν δὲν ἔχουν ἀναμιχθεῖ δὲν ἀπαρνοῦνται δημόσια κάθε εὐθύνη; Σχεδὸν μόνιμα βομβαρδιζόμαστε μὲ αὐτὰ καὶ μὲ ἄλλα παρόμοια ἐρωτήματα. Γιὰ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀνήκει στὴν ἀποκλειστικὴ μας δικαιοδοσία νὰ ἀπαντήσουμε, ἀκόμη καὶ ἂν τὸ δυσόλιον σκοτάδι ποὺ τὰ ἐπικαλύπτει μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ πράξουμε. Ξέρουμε βέβαια ὅτι ἢ Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄτομα, τὰ ὁποῖα, μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιο, ἦταν διαβόητα γιὰ τὴν προθυμία τους νὰ φέγουν τὰ μέτρα τῆς Βρετανικῆς κυβέρνησης, καὶ τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἐγκατέλειψαν κάθε εὐκαιρία νὰ καταπλήξουν τὸν κόσμον πόσο ἀποφασιστικὰ ξεπερνοῦν τὰ μέλη τῆς Κυβέρνησης σὲ πατριωτικὴ ἀρετὴ καὶ σὲ πολιτικὴ σωφροσύνη. Ἡ θλιβερὴ κακοδιαχείριση τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε φυσιολογικὰ στὸ συμπέρασμα εἴτε ὅτι ἢ Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ δὲν ἔχει ἔλεγχο καὶ κανενὸς εἶδους ἐπιρροὴ στὰ πράγματα αὐτά, εἴτε πὼς οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ πατριῶτες ποὺ προαναφέραμε ἔχουν παραχωρήσει τὴ θέση τους σὲ ἄλλους μειωμένων προσόντων ἢ λιγότερο ὀρατῆς ἀκεραιότητος. Τὰ ἐξέχοντα αὐτὰ ὅμως πρόσωπα εἶναι, νομίζουμε, πολὺ λίγο δίκαια ἀπέναντι στὴ ἴδια τους τὴ φήμη, ὅταν ἀφήνουν τέτοιας σημασίας γεγονότα νὰ γίνονται ἀντικείμενα ἀσαφῶν καὶ ἐλάχιστων ἱκανοποιητικῶν συμπερασμάτων.

Δὲν σκοπεύουμε τώρα νὰ κάνουμε ἀναδρομὴ σὲ περιστατικά, τὰ ὁποῖα ἔχουμε ἤδη σχολιάσει μὲ αἰσθήματα εἰλικρινοῦς ἀποστροφῆς, ἀνανάκτησης καὶ ντροπῆς γιὰ ὀρισμένους συμπατριῶτες μας, ἀλλὰ καὶ ἄφατης λύπης γιὰ τὴ μεγάλη ἀπογοήτευση, ἐξαιτίας τῆς σκληρῆς καὶ ἀπατηλῆς «βοήθειας» τὴν ὁποῖα οἱ ἄτυχοι Ἑλληνες ὑποχρεώθηκαν νὰ ὑποστοῦν. Τὸ ἄμεσο θέμα, πρὸς τὸ ὁποῖο διευθύνεται τώρα ἡ προσοχὴ μας εἶναι κάτι πού δὲν ἐπιδέχεται ἐπιδείνωση ἀπὸ τὸ παρελθόν ἢ ἀπὸ τὸ μέλλον - εἶναι ἤδη κακό, ὅπως ὑπῆρξε τὸ παρελθόν, καὶ ἀπειλητικὸ ὅπως εἶναι οἱ προβλέψεις μας γιὰ τὸ μέλλον. Ὑπάρχει μόνο μία «παρηγοριά» πού μπορεῖ νὰ δώσει ἡ κατάσταση, στὴν ὁποῖα βρίσκονται τώρα οἱ ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδας: Οἱ ἐξηγήσεις, οἱ πιὸ πλήρεις καὶ περιεκτικὲς δὲν μπορεῖ στὸ ἐξῆς νὰ ἀποκρυφτοῦν, διότι ἡ σιωπὴ θὰ εἶναι τώρα πιὸ ὀμιλητικὴ ἀπὸ ὅλες τὶς ὁμολογίες καὶ τὶς δημόσιες καταγγελίες πού μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ....

Ποιὰ θὰ ἦταν - θὰ τολμούσαμε νὰ ρωτήσουμε - ἡ γλώσσα τῶν Ἀγγλῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν κάποτε ἕναν ἐξέχοντα ρόλο στὴ διαχείριση τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων καὶ οἱ ὁποῖοι, ἐξ ὅσων γνωρίζουμε, δὲν ἔχουν ὡς τώρα ἀπαρνηθεῖ τὴ συμμετοχὴ τους, ἐὰν παρόμοια σφάλματα τεραστίων διαστάσεων εἶχαν γίνεϊ ἀπὸ Βρετανοὺς Ὑπουργούς; Δὲν θὰ μπορούσαν νὰ σκεφτοῦν τίποτε λιγότερο ἀπὸ προδοσίαν καὶ τὸ ἐλάχιστο πού θὰ ζητοῦσαν θὰ ἦταν ἡ ἄμεση καταγγελία. Ἡ ὅλη διεξαγωγὴ τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων μᾶς ἔδωσε πραγματικὰ ἕνα πολὺ χρήσιμο μάθημα γιὰ τὸν τρόπο πού ἀσκεῖται ἡ πρόχειρη καὶ ἐρασιτεχνικὴ πολιτικὴ. Ὅσο θαυμαστὸ δμως καὶ νὰ εἶναι τὸ μάθημα, μᾶς θλίβει βαθειὰ τὸ γεγονὸς ὅτι χρειάστηκε νὰ γίνεϊ σὲ βάρος ἐνὸς γενναίου λαοῦ πού ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐλευθερίαν του».

IV. MORNING POST 6.8.1827

«...Ἡ Ἑλλάδα, ὑποστηρίζεται, εἶναι ἓνα ἀπόκτημα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας «κατακτητικῶν δικαίων» καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἡ κτήση της μπορεῖ νὰ πάψει νὰ ὑπάρχει γιὰ τὸ τίποτα καὶ συνεπῶς κάθε ἀναταραχὴ ἢ ἐξέγερση θὰ πρέπει νὰ βρῆ ἱκανοποιητικὴν δικαίωση, ἐκτυλίσσοντας τὸν ἴσθμὸ τῆς ἱστορίας ὡς τις ἀπαρχές της. Καὶ τὸ πρωτόγονο αὐτὸ ἐπιχειρήμα προβάλλεται ἀπὸ ποιῆς κυβερνήσεις; Ἀπὸ τῆ Ρωσικῆ, ἡ ὁποία σχεδὸν μέχρι χθὲς ἐξουσίαζε μιὰ δράκα βαρβάρων Μοσχοβιτῶν καὶ ποὺ ξαφνικὰ ἀναδείχτηκε μεγάλη δύναμη ἀποκλειστικὰ ἐξαιτίας τῶν κατακτήσεών της! Ἡ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, ποὺ ἀπόκτησε μὲ τὸ ξίφος τὴν Ἴρλανδία καὶ ποὺ καυχάται γιὰ τις ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια ὑπηκόων της στὶς Ἰνδίες, τοὺς ὁποίους κρατᾷ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο!

Ἀκόμη λέγεται ὅτι ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις εἶναι αὐθαίρετη, σκληρὴ καὶ ἀντιχριστιανικὴ. Ἄς ὑποτεθεῖ πὼς εἶναι. Αὐτὸ εἶναι μὲν ἐπαρκὴς δικαιολογία γιὰ τὴν ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ μὲ τὴν προϋπόθεσις ὅτι οἱ ἡγέτες τῆς ἐξέγερσις νὰ ἔχουν σκεφθεῖ, ὡς ἔθνος, ὅτι μποροῦν νὰ ἀπελευθερωθοῦν ἀπὸ τὸ ζυγὸ ποὺ τοὺς καταπίεζε μὲ τις δικές τους ἱκανότητες καὶ μὲ τὰ δικά τους μέσα. Ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ δικαιολογία γιὰ τοὺς «συνασπισμένους» μεσολαβητές. Καθῆκον κάθε κυβέρνησις εἶναι νὰ φροντίζει γιὰ τὴν κοινωνικὴ εὐημερία τῶν ὑπηκόων της ἀντὶ νὰ ἀξιῶναι ἀνεφάρμοστα πράγματα ἀπὸ τις ἄλλες, ἔτσι ὥστε ἡ κάθε μιὰ νὰ γίνεται ὁ τιμητὴς τῶν ἡθῶν γιὰ τὴν ἄλλη. Ἀναρωτιώμαστε ὡς ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ φτάσει τὸ ἐπιχειρήμα αὐτό; Ἄν βέβαια θεωρηθεῖ ὡς ἐπιχειρήμα, ἡ Γαλλία μπορεῖ σύντομα νὰ ἔχει βᾶσιμους λόγους νὰ κάνει πόλεμο γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τοὺς Ἴρλανδοὺς τρομοκράτες. Ἡ Ἀγγλία νὰ ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ γαλλικοῦ τύπου, καὶ ἐνωμένες Γαλλία καὶ Ἀγγλία νὰ πολεμήσουν τὴ Ρωσία γιὰ τὴν ἐλευθερία τῶν δουλοπαροίκων τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Σιβηρίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ καλὸς Αὐτοκράτορας Νικόλαος, μὲ ἀρκετὴ σιγουριά, νὰ θεωρήσει καθῆκον του νὰ στείλει ἓνα στρατὸ ἀπὸ τὴν ἔρημο γιὰ νὰ ἐμποδίσαι τις Ἰνδὲς χῆρες ἀπὸ τὸ νὰ καοῦν, ἢ ἀκόμη γιὰ νὰ διασφαλίσαι τις εὐκαιρίες προαγωγῆς στοὺς ντόπιους ὑπαλλήλους τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν!

Ἀκόμη λέγεται ὅτι ἡ διαμάχη Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἂν δὲν ὑπάρξει ἐπέμβαση ἄλλης δύναμης, θὰ κρατήσῃ γιὰ πάντα καὶ θὰ εἶναι μόνιμη πληγὴ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ ἂν ἴσως δὲν κρατήσῃ γιὰ πάντα, σίγουρα φαίνεται πὼς θὰ κρατήσῃ πάρα πολὺ. Καὶ λοιπὸν; Ποιὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ βάζει περιοριστικὰ πλαίσια σὲ ἓναν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ στὴν ἀντίστασις πρὸς τὴν ἐξέγερση ἀπὸ τὴν ἄλλη; Τὰ πράγματα δὲν ἦταν ἔτσι, ὅπως θυμόμαστε, ὅταν ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις καὶ οἱ ὑποστηρικτὲς της συζητοῦσαν γιὰ τὸ ὀρθὸ τῆς ἀναγνώρισης τῶν ἰσπανικῶν ἀποικιῶν. Τότε ἡ ἀναγνώρισις αὐτὴ στηρίζονταν στὸ αἰτιολογικὸ πὼς ὁ ἀγῶνας αὐτὸς εἶχε ἀποδειχτεῖ μάταιος

γιὰ τοὺς Ἴσπανοὺς καὶ πῶς στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπῆρχε ἰσπανικὸς στρατός στὶς χῶρες ποὺ ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐτοιμαζόταν νὰ ἀναγνωρίσει. Εἶναι τώρα ὁ ἀγῶνας μάταιος γιὰ τοὺς Τούρκους; Ἡ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυριστῆ ὅτι δὲν ὑπάρχουν τουρκικὲς δυνάμεις ἱκανὲς νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς Ἕλληνας ἐχθροὺς τους; Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀστήρικτες ἀντιφάσεις. Ὁ Σουλτάνος δὲν εἶναι Βουρβῶνος. Εἶναι ἀπλῶς ὁ Κυρίαρχος ἐνὸς Κράτους, τὸ ὁποῖο μαζί μὲ τὴν Ἀγγλία μπορεῖ νὰ ὑπερηφανεῖται ὅτι, ὅταν ὅλες οἱ ἄλλες Εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις εἶχαν ὑποταχτῆ ἢ ἦταν ἀλληλέγγυες στὰ σχέδια τοῦ Ναπολέοντος, μὲ ἐμμονὴ καὶ μὲ τιμιότητα διατήρησε τὴν ἀνεξαρτησία του καὶ ἀντιστάθηκε ὡς τὸ τέλος στὶς παράλογες ἐπιδιώξεις γιὰ μιὰ παγκόσμια αὐτοκρατορία. Αὐτὸ ὅμως δὲν θεωρεῖται σημαντικόν. Ὁ Σουλτάνος τῆς Τουρκίας ὑποτίθεται πῶς εἶναι ἀδύναμος. Πρέπει συνεπῶς νὰ θυσιαστῆ καὶ τὰ δικαιώματά του νὰ καταπατηθοῦν σύμφωνα μὲ τὶς φιλοδοξίες τῆς Ρωσίας, τὴν καιροσκοπικὴ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας καὶ τὴν παιδαριώδη ἀγάπη ποὺ ἔχει τὸ Βρετανικὸ Ὑπουργεῖο γιὰ φτηνὴ δημοκοπία.

Ἐνα ἀκόμη θέμα προβάλλεται γιὰ νὰ δικαιολογηθῆ ἡ παράνομη αὐτὴ ἐπέμβασις, ἀλλὰ εἶναι τόσο μηδαμινὸ καὶ ψεύτικο ὥστε νὰ μὴ μποροῦμε νὰ ἀναφεροῦμε σὲ αὐτὸ χωρὶς τὴν αἰσθησιμότητα τῆς ὀδύνης γιὰ τὸν ἐξευτελισμὸ καὶ τὴν ντροπὴ τῆς χώρας μας. Μερικοὶ προφασίζονται ὅτι ἡ συνέχισις τῆς διαμάχης ἀνάμεσα στὴν Τουρκία καὶ τὴν Ἑλλάδα θὰ βλάψει τὸ ἐμπόριο τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Αὐτό, κρίνοντας λογικά, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πιὸ πρακτικὸ ἐπιχείρημα. Ἀλλὰ ποιό, θὰ ρωτοῦσαμε, εἶναι τὸ μέγεθος τῆς βλάβης; Πότε ἄρχισε καὶ σὲ ποιὸν κυρίως ὀφείλεται; Τὸ γεγονός εἶναι πῶς ὑπάρχει παράλληλα μὲ τὸν πόλεμον ὅτι ἦταν μεγαλύτερη πρὶν ἀπὸ πέντε χρόνια· καὶ ποτὲ δὲν εἶχε σοβαρὰς συνέπειες γιὰ κανένα ἔθνος. Ὅποια ὅμως καὶ νὰ εἶναι ἡ ἔκτασί, τῆς οἱ Ἕλληνες καὶ ὄχι οἱ Τούρκοι εἶναι οἱ κύριοι ὑπεύθυνοι. Μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπιστῆ εὐκολὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ, χωρὶς καμιά πολιτικὴ ἐπέμβασις στὴ διαμάχη. Ἀναμφίβολα πρέπει νὰ βλάπτονται τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τοῦ κόσμου κάθε φορὰ ποὺ δύο ἔθνη, ὅσο ἀσήμαντα καὶ ὅσο μακριὰ καὶ νὰ εἶναι, καταφεύγουν στὸν πόλεμον. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πολεμοῦν δύο φυλὰς ἀγριῶν κυνηγῶν στὴν Ἀφρικὴ χωρὶς, ἔστω περιστασιακῆ, μείωσις στὴν προμήθεια δερμάτων γιὰ τοὺς γουνοποιοὺς μας. Πρέπει ἐμεῖς γι' αὐτὸ νὰ γίνουμε οἱ εἰρηνοποιοὶ τῆς Ἀφρικῆς ἢ σύμμαχοι σὲ κάθε πόλεμον ποὺ διεξάγεται ἐκεῖ; Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι στ' ἀλήθεια ἀνάξιο λόγου καὶ παράλογο γιὰ σοβαρὴ ἀντιμετώπισιν».

DIMITRIS LOULES

THE GREEK REVOLUTION OF 1821 AND THE BRITISH PRESS
(MORNING POST, 1821-1827)

SUMMARY

The value of the Press as historical testimony as a rule is doubted. Nevertheless it can offer at times specific dimensions in historical research, especially if one is able to read between the pines. The British Press - though in some ways independent from state control, since 1695 - followed the general rule - a newspaper above and foremost is the means of expression of the political and economic interests of the various fractions of the ruling classes.

Henceforth all significant events likely to affect those interests were treated by the British Press according to pursuits and ideology of the patrons of each newspaper. The way in which the Press of Great Britain treated the Greek Revolution was more or less similar. To be sure one notices in the Press certain retrogressions and contradictions, which can be explained by the general uncertainty, an uncertainty reflected and conditioned by the almost permanently doubtful outcome of the Revolution. A typical example of this attitude is the editorial policy of MORNING POST, a conservative London newspaper, which, however, supported the rightwing Whigs.

In this article we endeavour to give a sample analysis of the reaction of the MORNING POST as they are evinced in certain distinct aspects of the Greek Revolution, i.e. from its beginnings to the Battle of Navarino and the election of I. Capodistrias as President of the new state. The quality of the kind of information provided by the MORNING POST is here discussed as well as its degree of credibility and impartiality; finally whether the newspaper succeeded in its aims, combining objective journalism with the interests and political views it expressed.

THE MORNING POST.

THEATRE ROYAL, DRURY LANE.
This Evening (2d time), MOTHER AND SON.
Principal characters by Mr. Cooper and Mrs. Egerton.
After which (4th time), MYSTIFICATION.
To which will be added, ROSINA.

THEATRE ROYAL, COVENT-GARDEN.
This Evening, VENICK PRESERVED.
JAMES, by Mr. C. Kemble; Helwina, by Miss Danes.
To which will be added (4th time), UNBORN.
To-morrow, Guy Ransering, with Ombre, and every evening still further notice. The Sieur Davoust having excited the astonishment and admiration of an overflowing audience, will repeat his wonderful Performances to-morrow; Saturday, The Stranger, with London Stars.

THEATRE ROYAL, ENGLISH OPERA HOUSE, Strand.
MR. MATHEWS (having been out of his Elements) will be heard again AT HOME, (for the 30th time), THIS PRESENT EVENING, April 26, and on Mondays, Thursdays, and Saturdays, till further notice, when he will have the honour to attempt a description of His Travels in AIR, EARTH, and WATER.—In Part Third, Mr. Mathews will represent the pleasures of a Sea Voyage in the Polly Packet.

LONDON.
THURSDAY, APRIL 26.

Now that the ephemeral attempts of Naples and Piedmont have failed, the Grecian Insurrection attracts every eye, and engrosses the attention of every mind. Neither is this observant anxiety confined to our countrymen, amongst whom a struggle for freedom, whatever be its nature, is always sure to excite the most lively sympathy. The interest taken in the revolution which threatens, or rather promises, to drive the Religion and Empire of *Monammed* out of Europe, is as general as it is deep. It prevails, on the Continent, not among the people alone; it reaches the chambers and the hearts of Kings. Indeed from the abundant information which is allowed to appear on this subject in all the Continental Journals, we are rather tempted to believe that the Censors of the Press feel that the triumph of the Greeks would not be displeasing to their masters. Every advantage gained by the Insurgents, every statement calculated to swell their force and to depreciate that of the PORTS—OAY, the wildest rumours favourable to their cause, are given to the public with most liberal complacency; whilst all that related to the *Rebels* of Naples and Turin, with the exception of their defeats, was dealt out with a most strict and parsimonious hand. In countries where the Press is free, it only expresses the conflicting opinions of the community. In countries where it is enslaved, it must naturally be regarded as speaking the sense of the Government. This is the ground of our surmise; but, whether correct or not, it is evident (even supposing only half what is stated to be true), that the Grecian Insurrection is expanding on all sides, and acquiring a degree of power which renders its ultimate success at least extremely probable. The question then arises, whether it be a desirable thing for the peace of Europe that so mighty a change should

take place within its bosom? Would it be likely to disturb the order established after so many sanguinary wars and revolutions? Would it tend to aggrandize those who are already almost too great, and thus destroy that balance of power which, though restored, is trembling still, and might be broken by the addition of a hair? We candidly confess that, as the Grecian insurrection is now going on, we think it would not. Were, indeed, the Turks driven across the Bosphorus by the troops of any European Monarch, by the Imperial Guards of Petersburg, or the Huzars of Vienna, we should say at once that the general order was infringed and the balance of power destroyed; for in that case the dominions of the conquered would be added to those of the Conqueror, and he would stand in a totally different situation towards the rest of his Allies. The enormous weight thrown into the scale, would bear it down with irresistible velocity in his favour, and fresh arrangements must be made, if they could still be made, to create a counterpoise. But should the Grecian Revolution succeed, without any departure from the plan on which it is now carried on, no such results would be produced. A new Power, and let it not be forgotten, a *Christian* Power, would indeed arise in Europe, instead of the old, worn-out Empire of the Crescent; but no addition whatever would be made to the strength of any of the pre-existing European States. They would all retain their natural proportions; and as the new Power would only stand in the place of Turkey, it would bear the same relations to the rest of Europe as that empire now does. Fresh arrangements would therefore be unnecessary, and the only alteration required to connect so mighty a change with the present order of things, would be merely the alteration of a name.

The *Hamburgh* Mail of yesterday (the contents of which we have extracted) furnishes a variety of details. According to some of these, a massacre of the Greeks was hourly expected at Constantinople, where the greatest agitation prevailed. We do not think that implicit credit is to be given to the account of the arrival of a large fleet of Greek vessels at Constantinople under the Greek flag; nor is it less unlikely that an American squadron should have already commenced hostilities against the Turkish navy. Many Greeks, it is well known, have been studying in all parts of Europe, particularly in the German Universities, the whole of whom are now returning to share in the dangers or the triumphs of their country; and, on the whole, though there may be many exaggerated statements, it cannot be denied that the insurrection begins to assume a most formidable complexion.